

بسمه تعالی

بانکداری داخلی (۱)

تدوین : محمدرضا خانی

فهرست مطالب

قسمت اول: پول و بانک	۵
فصل اول - پول	۵
بخش اول: پیدایش پول	۵
بخش دوم: تعریف و ویژگی‌های پول	۶
۱. تعریف پول	۱
۲. وظایف پول	۶
بخش سوم: پول و جانشینان پول	۷
۱- پول رسمی یا قانونی (اسکناس - مسکوک)	۷
بخش چهارم: اصطلاحات	۸
فصل دوم - بانکداری	۸
بخش اول: روند تحول در قوانین بانکداری ایران	۹
بخش دوم: بانکداری اسلامی	۱۲
بخش سوم بانک های دولتی - بانک های خصوصی	۱۳
بخش چهارم: قانون پولی و بانکی کشور	۱۴
قسمت اول: بعضی مواد قانونی درباره پول	۱۴
قسمت دوم	۱۵
فصل اول: کلیات	۱۵
فصل دوم: وظایف و اختیارات	۱۵
قسمت دوم: تعاریف و اصطلاحات در نظام بانکی	۱۷
فصل اول - عقود، اسناد، قراردادهای و انواع آن	۱۷
فصل دوم - اشخاص و انواع آن	۲۲
فصل سوم - وکالت	۲۶
بخش اول	۲۶
بخش دوم: انواع وکالت و وکالتنامه	۲۸
بخش سوم: انقضاء وکالت	۳۰
قسمت سوم - تجهیز منابع پولی	۳۳

۳۳	فصل اول - سپرده قرض الحسنه پس انداز.....
۳۵	بخش اول: گشایش حساب پس انداز
۳۷	بخش دوم: انواع حساب قرض الحسنه پس انداز.....
۴۴	فصل دوم - حساب قرض الحسنه جاری
۴۴	بخش اول: تعریف.....
۴۴	بخش دوم: نکته‌های قابل توجه.....
۴۵	فصل سوم - ضوابط قانونی و مقررات موضوعه حساب جاری
۴۵	بخش اول: مقررات و شرایط عمومی گشایش حساب جاری
۵۱	بخش دوم: مقررات و شرایط حساب جاری مشترک
۵۲	بخش سوم: بانک‌ها و چک‌های برگشتی
۵۵	فصل چهارم - سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار
۵۶	بخش اول: انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار
۵۹	بخش سوم: سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام و خاص
۶۲	قسمت چهارم: اسناد بازرگانی و تجاری
۶۲	فصل اول - اسناد تجاری و نقش آن در تجارت
۶۲	بخش اول: برات
۶۵	بخش دوم: واخواست
۶۸	بخش سوم: فته طلب یا سفته
۷۰	فصل دوم - اسناد خرید دین
۷۰	بخش اول: انواع برات و سفته
۷۳	بخش دوم : مسئولیت امضا کنندگان برات و سفته
۷۳	انواع ظهر نویسی (پشت نویسی):
۷۴	فصل سوم - چک
۷۴	بخش اول: تعریف و شرایط صدور چک
۷۶	بخش دوم: ویژگی‌های چک
۷۹	بخش سوم: آثار حقوقی چک

قسمت اول
پول و بانک

فصل اول - پول

بخش اول: پیدایش پول

در جوامع نخستین تحصیل انواع کالاهای تولید شده جهت مصرف صرفاً از طریق تعویض و مبادله دو کالا امکان پذیر بود و این مبادله مشکلات بسیاری به همراه داشت، از جمله:

الف - امکان تعیین ارزش کالا بر اساس قبول واحد معینی که مورد تایید طرفین معامله باشد.

ب - یافتن طرفین مبادله دو کالا (گوسفند و گندم) که هر دو نیاز به کالاهای عرضه شده طرف دیگر داشته و آماده مبادله باشند، چندان آسان نبود.

بشر در ابتدا برای حل چنین مشکلاتی اشیا و کالاهایی را به عنوان واسطه مبادلات به جهت سهولت داد و ستد انتخاب کرد و انتخاب آن بستگی به نوع و فراوانی آن شی یا کالای واسطه در آن محدوده یا شهر داشت مثل صدف در سواحل دریا و گوسفند و گاو در نواحی کوهستانی و معتدل. در همان زمان هم برای حفظ مقدار عددی مبادلات یا نتیجه معاملات از ریسمان‌های گره‌دار یا چوب‌خط بهره می‌جستند.

گرچه با انتخاب کالاهای واسطه دو اشکال اساسی فوق ظاهراً حل شده بود اما گاهی کالای واسطه نیز به علت غیر قابل تقسیم بودن مانع انجام معاملات کوچک می‌گردید و یا به علت حجم زیاد و ارزش کم نقش اساسی را که ذخیره کالای واسطه تا زمان احتیاج به معامله باشد غیر ممکن می‌ساخت و در بعضی مواقع نگهداری کالای واسطه به علت فسادپذیری امکان نداشت.

بخش دوم: تعریف و ویژگی‌های پول

۱. تعریف پول

تعریف پول: پول واحد قانونی و رسمی کشور است که وسیله مبادله و مورد پذیرش عامه مردم بوده و قدرت ابرای نامحدود داشته باشد.

وظایف پول را یک نوع تعریف پول رسمی (قانونی) قلمداد کرده‌اند.

پول کالایی است (فلز - کاغذ) با علامت ویژه، که صورت مادی و مجسم با جنبه ذهنی و مجرد را دارد و آن وسیله‌ای است برای انجام معاملات، معیاری است برای تعیین ارزش کالاها و خدمات، ذخیره ارزشی است برای مصرف آتی، عاملی است برای تسویه تعهدات و بالاخره واحدی است گویا برای به تصویر کشیدن فرایند سیاست مالی و پولی دولت که در نماد قیمت آشکار می‌شود.

در این تعریف که جامع وظایف پول است باید پذیرای صورت مادی (فلز - کاغذ) یا جنبه ذهنی (ارزش قانونی - ارزش آزاد) آن بود.

۲. وظایف پول

- ۲) پول وسیله مبادله است یعنی کلیه کالاها و خدمات عرضه شده با پول مبادله می‌گردد.
- ۱،۲) پول وسیله سنجش ارزش است یعنی ارزش کالاها و خدمات با پول سنجیده می‌شود.
- ۲،۲) پول ذخیره ارزش است یعنی با اندوختن پول قدرت خرید در زمان آینده حفظ می‌گردد.
- ۳،۲) وسیله پرداخت‌های آتی است یعنی معاملاتی در حال حاضر انجام می‌شود که تسویه آن موکول به آینده می‌گردد یا بالعکس مانند معاملات سلف.
- ۴،۲) پول واحد ثبت معاملات بازرگانی در دفاتر حسابداری است.

بخش سوم: پول و جانشینان پول

۱- پول رسمی یا قانونی (اسکناس - مسکوک)

پول رسمی و قانونی کشور که بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران قانوناً در جریان گذارده، مهم‌ترین و بهترین وسایل پرداختی است که در دست عامه مردم و مورد پذیرش همگان بوده و هزینه کردن آن به هیچ استنادی قابل تأمل و تعمق نبوده و نخواهد بود.

دیگر وسایل پرداختی که می‌تواند به جانشینی یا نمایندگی پول، وظایف پول را در یک محدوده زمانی به سامان رساند، تابع قوانین بانکی و نظارت مداوم بانک مرکزی بر حفظ اصول سیاست پولی و مالی دولت است.

۲. جانشین پول

الف - پول بانکی یا تحریری

پول بانکی یا تحریری مجموعه‌ای است از سپرده‌های دیداری مردم (حساب جاری) و تسهیلات اعطایی (اعتباری) به مشتریان نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی که برای برداشت و یا نقل و انتقال آن از یک حساب به حساب دیگر از وسیله پرداختی به نام چک یا حواله بانکی استفاده می‌شود. (چک بانکی - چک عادی - چک تضمینی - و انواع چک‌های رایج) جزء مجموعه پول بانکی یا تحریری هستند.

ب - شبه پول

عبارت است از سپرده‌های غیردیداری مدت دار (مانند سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت، اوراق قرضه و اسناد خزانه و به عبارتی دیگر کلیه اوراقی که برای نقد شدن آن به گذشت زمان قانونی نیاز دارد) به جز وجوه اندوخته شده قابل وصول «دارنده حساب» قرض الحسنه پس انداز که در هر زمان با مراجعه شخصی است (این اوراق در تبدیل به پول نقد) قبل از سررسید (مطلوبیت پول رسمی) قانونی را نداشته و مورد قبول عامه نیست ولی می‌توان این اوراق را پشتوانه تسهیلات اعطایی بانک‌ها قرارداد و با واگذاری سفته و برات، آن‌ها را تبدیل به پول نقد نمود.

پ - کارت‌های الکترونیکی

ابزار دریافت و پرداخت و همچنین نقل و انتقال وجوهی است که در حساب‌های بانکی اشخاص نگهداری می‌شود.

بخش چهارم: اصطلاحات

۱. حجم پول در گردش

منظور قدرت خریدی است که مردم در واحد معینی از زمان در اختیار دارند و آن مجموع پول‌های نقد در دست مردم (خارج از بانک‌ها) و موجودی کلیه حساب‌های دیداری (حساب جاری نزد بانک‌ها) است.

۲. سرعت گردش پول

منظور از سرعت گردش پول، تعداد دفعاتی است که با یک واحد پول در زمان محدود و معین داد و ستد (معامله) انجام می‌گیرد.

۳. نقدینگی بانک‌ها

نقدینگی بانک‌ها معمولاً ذخایری است که بانک‌ها به صورت نقد نزد خود نگهداری می‌نمایند تا از آن محل پاسخگوی خواسته‌های پولی سپرده‌گذاران باشند.

به عبارت دیگر نقدینگی یا ذخایر پولی بانک‌ها و به طور کلی نظام بانکی یک کشور تابع نسبتی از مجموعه سپرده‌های دیداری و غیر دیداری اشخاص است که به صورت نقد در خزانه بانک‌ها یا سهمی از آن در بانک مرکزی نگهداری می‌شود. لذا بانک‌ها علاوه بر ذخایر قانونی نزد بانک مرکزی، مقداری هم از سپرده‌های اشخاص را نزد خود به عنوان ذخایر نقدی بانک نگهداری می‌نمایند.

فصل دوم - بانکداری

کلمه بانک اصطلاحی است قدیمی که از واژه آلمانی Bank به معنای نوعی شرکت، اخذ و رواج یافته و شاید هم از کلمه Banque فرانسوی و یا Banco ایتالیایی که برای نیمکت صرافان به کار برده می‌شد، اشتقاق یافته است.

بخش اول: روند تحول در قوانین بانکداری ایران

۱. ملی شدن بانک‌ها:

در تاریخ هفده خرداد ماه ۱۳۵۸ طبق مصوبه شورای انقلاب برای حفظ سپرده گذاران و سرمایه داران و بکار انداختن چرخ‌های تولیدی کشور و تضمین بازپرداخت سپرده‌های دیداری و غیر دیداری مردم در بانک‌ها، کلیه بانک‌های کشور ملی اعلام شد.

۲. قانون ملی شدن بانک‌ها (مصوب ۱۳۵۸/۳/۱۷ شورای انقلاب اسلامی):

« ماده ۱- برای حفظ حقوق و سرمایه‌های ملی و بکار انداختن چرخ‌های تولیدی کشور و تضمین سپرده‌ها و پس‌اندازهای مردم در بانک‌ها، ضمن قبول اصل مالکیت مشروع مشروط ... از تاریخ تصویب این قانون، کلیه بانک‌ها ملی اعلام می‌گردد ... »

همزمان با اجرای طرح ملی کردن بانک‌ها در سیستم بانکی کشور جمعاً ۲۸ بانک مشمول این قانون شد. از این تعداد، در ۱۳ بانک سرمایه گذاران خارجی سهام بودند و ۱۵ بانک بقیه متعلق به سرمایه گذاران ایرانی بود.

۳. اداره امور بانک‌ها:

در پی ملی شدن بانک‌ها، تجدید نظر در ارکان بانک‌ها مطرح گردید. لذا لایحه قانونی اداره بانک‌ها در تاریخ سوم مهر ماه ۱۳۵۸ به تصویب شورای انقلاب اسلامی رسید و ارکان هر بانک به شرح ذیل مشخص گردید:

۱.۳ مجمع عمومی بانک‌ها

۲.۳ شورای عالی بانک‌ها

۳.۳ هیات مدیره بانک

۴.۳ مدیرعامل بانک

۵.۳ بازرسان قانونی بانک

۴. مجمع عمومی بانک‌ها:

مجمع عمومی بانک‌ها از وزیر امور اقتصادی و دارایی، وزیر صنایع و معادن، وزیر بازرگانی، وزیر جهاد کشاورزی، وزیر مسکن و شهرسازی، وزیر تعاون و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری تشکیل می‌گردد.

ریاست مجمع عمومی بانک‌ها با وزیر امور اقتصاد و دارایی و در غیاب وی با وزیر بازرگانی است. مجمع عمومی بانک‌ها به دو صورت عادی و فوق العاده تشکیل می‌گردد.

نکته: در حال حاضر ریاست مجمع عمومی برای بانک صنعت و معدن، وزیر صنایع و معادن و برای پست بانک (بانک دولتی که در سال ۱۳۸۳ اجازه فعالیت بانکی اخذ نموده است)، وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات می‌باشد.

۵. وظایف مجمع عمومی عادی بانک‌ها:

- ۱.۵) استماع گزارش سالانه هر بانک و رسیدگی به ترازنامه و حساب سود و زیان سال مالی قبل و صورت دارایی و دیون و صورتحساب دوره عمل سالانه و تصویب ترازنامه و بودجه آن.
 - ۲.۵) رسیدگی و اتخاذ تصمیم درباره اندوخته هر یک از بانک‌ها و تصویب سود ویژه.
 - ۳.۵) انتخاب اعضای هیات مدیره بانک‌ها بنا به پیشنهاد شورای عالی بانک‌ها.
 - ۴.۵) انتخاب مدیران عامل بانک‌های تخصصی به پیشنهاد وزیر مربوط و انتخاب مدیران بانک‌های تجاری به پیشنهاد وزیر بازرگانی با نظر مشورتی شورای عالی بانک‌ها.
 - ۵.۵) احکام مدیران عامل و اعضای هیات مدیره بانک‌ها به امضای وزیر امور اقتصادی و دارایی صادر خواهد شد.
 - ۶.۵) انتخاب بازرسان قانونی هر یک از بانک‌ها.
 - ۷.۵) تصویب اساسنامه هر یک از بانک‌ها.
 - ۸.۵) تصویب آیین‌نامه‌های استخدامی، مالی، اداری و معاملاتی.
 - ۹.۵) اتخاذ تصمیم نسبت به هرگونه مسائل دیگر مربوط به عملیات بانکی که از طرف شورای عالی بانک‌ها نسبت به هرگونه مسائل دیگر مربوط به عملیات بانکی که از طرف شورای عالی بانک‌ها به مجمع عمومی پیشنهاد می‌شود.
- جلسات مجمع عمومی عادی بانک‌ها حداقل سالی یک مرتبه تا پایان تیرماه هر سال تشکیل خواهد شد.
 - وظایف مجمع عمومی فوق العاده عبارت است از: هرگونه تغییر در موارد اساسنامه، کاهش یا افزایش سرمایه هر یک از بانک‌ها، تاسیس، انحلال یا ادغام آن‌ها که در زمان مقتضی تشکیل و اتخاذ تصمیم می‌نماید.

۶. شورای عالی بانک‌ها:

شورای عالی بانک‌ها به ریاست رییس کل بانک مرکزی ج.ا.ا. با حضور ۸ عضو دیگر تشکیل می‌شود.

مدیرعامل بانک ملی ایران، نماینده وزارت امور اقتصادی و دارایی، نماینده معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، نماینده وزارت مسکن و شهرسازی، نماینده وزارت جهاد کشاورزی، نماینده وزارت صنایع و معدن و نماینده وزارت تعاون.

ریاست شورای عالی بانک‌ها با رئیس کل بانک مرکزی ایران است. مدت عضویت افراد (به استثناء رئیس کل بانک مرکزی و مدیرعامل بانک ملی ایران) دو سال می‌باشد و هفته‌ای یک‌بار به دعوت رئیس شورا و یا به پیشنهاد سه نفر از اعضا جلسات شورا تشکیل می‌شود.

۷. وظایف و اختیارات شورای عالی بانک‌ها:

- ۱,۷) پیشنهاد اعضای هیات مدیره بانک‌ها به مجمع عمومی.
- ۲,۷) اظهار نظر مشورتی در مورد انتخاب مدیران عامل بانک‌ها.
- ۳,۷) ایجاد هماهنگی در امور بانک‌ها.
- ۴,۷) تهیه آئین‌نامه استخدامی و سایر آئین‌نامه‌های مالی، اداری و معاملاتی مربوط به امور بانک‌ها برای تصویب مجمع عمومی.
- ۵,۷) رسیدگی به بودجه هر یک از بانک‌ها برای تصویب مجمع عمومی.
- ۶,۷) اظهار نظر نسبت به ترازنامه و حساب سود و زیان و گزارش سالانه هر یک از بانک‌ها برای تقدیم به مجمع عمومی.
- ۷,۷) اظهار نظر نسبت به افزایش یا کاهش سرمایه هر یک از بانک‌ها.
- ۸,۷) کسب اطلاعات لازم از بانک‌ها و بررسی گزارش‌هایی که هیات مدیره هر یک از بانک‌ها به شورای عالی ارسال می‌دارد.
- ۹,۷) اتخاذ سیاست کلی در مورد تاسیس و تعطیل شعب یا هر واحد بانکی دیگر در هر نقطه از ایران یا خارج از کشور.
- ۱۰,۷) اظهار نظر نسبت به تغییر مواد اساسنامه هر یک از بانک‌ها و پیشنهاد آن به مجمع عمومی بانک‌ها.
- ۱۱,۷) اتخاذ تصمیم درباره سیاست‌های کلی اقتصادی، اعتباری و اداری بانک‌ها و سایر مسائل مربوط به اداره امور بانک‌ها.

۱۲،۷) کوشش و ابتکار در حسن اداره و سود حاصل بانک‌ها و بهبود مستمر وضع آن‌ها در جهت خدمت به مردم و به اقتصاد کشور و افزایش درآمدها بر طبق موازین اسلامی.

۸. هیات مدیره بانک:

تعداد اعضا هیات مدیره هر بانک و وظایف و مسئولیت هر یک از آن‌ها در اساسنامه بانک قید گردیده است. هیات مدیره دارای کلیه اختیاراتی که برای اداره امور بانک، با توجه به موضوع و هدف‌هایی که در اساسنامه ذکر شده می‌باشد، مگر در مواردی که به موجب قانون اساسنامه، اخذ تصمیم درباره آن در صلاحیت مدیرعامل و یا شورایی و یا مجمع عمومی بانک‌ها باشد.

۹. مدیرعامل بانک:

مقام اجرایی و اداری بانک است که در بانک‌های تجاری با پیشنهاد وزیر بازرگانی و نظر مشورتی شورای عالی بانک‌ها و تایید مجمع عمومی بانک‌ها انتخاب می‌گردد. مدیرعامل بانک‌های تخصصی توسط وزیر مرتبط پیشنهاد می‌گردد. مدیرعامل رئیس هیات مدیره نیز می‌باشد. احکام مدیران عامل بانک‌ها توسط وزیر امور اقتصادی و دارایی صادر و ابلاغ می‌گردد.

۱۰. بازرسان قانونی بانک:

تعداد بازرسان و وظایف آن‌ها طبق اساسنامه هر بانک است. مجمع عمومی بانک در هر سال بازرسان اصلی و علی‌البدل را برای مدت یک‌سال انتخاب می‌کند. عزل یا تجدید انتخاب بازرسان، مانعی ندارد. بازرسان علی‌البدل در غیاب بازرسان اصلی وظایف بازرسی را انجام می‌دهد.

بخش دوم: بانکداری اسلامی

نخستین گام در جهت اسلامی کردن سیستم بانکی به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی و برقراری جمهوری اسلامی ایران، لزوم استقرار نظام اقتصاد اسلامی بعنوان یکی از ضرورت‌های اساسی کشور مطرح شد. مهمترین اقدام عملی در این جهت می‌توانست ریشه کن کردن ربا از سیستم بانکی کشور باشد تا بدینوسیله بنیان یک اقتصاد توحیدی مبتنی بر قسط و عدل گذارده شود. به همین منظور پس از انقلاب در سال ۱۳۵۸ اقداماتی در جهت اسلامی کردن

نظام بانکی بعمل آمد که این اقدامات را می توان در کوشش های اولیه برای حذف بهره و برقراری کارمزد در سیستم بانکی و تاسیس بانک اسلامی و توسعه صندوق های قرض الحسنه خلاصه نمود.

حذف بهره و برقراری کارمزد:

۱. حداقل سود تضمین شده برای سپرده ها

۲. کارمزد و حداقل سود تضمین شده برای وام ها و سایر تسهیلات اعتباری

بخش سوم بانک های دولتی = بانک های خصوصی

۱. بانک های دولتی:

بانک ملی ایران

بانک سپه

بانک رفاه

بانک تجارت

بانک ملت

بانک های تخصصی:

بانک صادرات ایران

بانک صنعت و معدن

بانک مسکن

بانک کشاورزی

بانک توسعه صادرات

۲. بانک های خصوصی:

مجوز تشکیل: به موجب قانون اجازه تأسیس بانک های غیر دولتی مصوب سال ۱۳۷۹ و ماده ۹۸ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، بانک غیر دولتی صرفاً به صورت سهامی عام و سهام با

نام و حداقل سرمایه دویست میلیارد ریال بر اساس آن ضوابط و با مجوز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تأسیس می‌گردد.

بانک کارآفرین

بانک سامان

بانک اقتصاد نوین

پست بانک

بانک پارسیان

بانک پاسارگاد

بانک سرمایه

بخش چهارم: قانون پولی و بانکی کشور

قسمت اول: بعضی مواد قانونی درباره پول

ماده ۱- الف: واحد پول ایران، ریال است. ریال برابر صد دینار است.

ب: یک ریال برابر یکصد و هشت هزار و پنجاه و پنج ده میلیونیم (۰/۰۱۰۸۰۵۵) گرم طلای خالص است.

ماده ۲- الف: پول رایج کشور به صورت اسکناس و سکه‌های فلزی قابل انتشار است.

ماده ۳- الف: امتیاز انتشار پول رایج کشور در انحصار دولت است...

ب: میزان قوه ابراء سکه‌های فلزی رایج کشور ... با تایید شورای پول و اعتبار...

ماده ۵- الف: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران باید برابر صد درصد اسکناس‌های منتشر شده همواره دارایی‌هایی

به شرح ذیل به عنوان پشتوانه در اختیار داشته باشد:

۱. طلا طبق ماده ۶

۲. ارز طبق ماده ۷

۳. اسناد و اوراق بهادار طبق مواد ۸ و ۹

ماده ۸- تبصره: جواهرات ملی موضوع قانون ۲۵ آبان ۱۳۱۶ و وثیقه کلیه تعهدات ناشی از اجرای این ماده...

فصل اول: کلیات

ماده - ۱۰ الف: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مسئول تنظیم و اجرای سیاست پولی و اعتباری...

ب ... : حفظ ارزش پول و موازنه پرداختها و تسهیل مبادلات بازرگانی.

فصل دوم: وظایف و اختیارات

ماده - ۱۱ بانک مرکزی ... موظف به انجام وظایف زیر می باشد:

الف: انتشار اسکناس و سکه های فلزی. ...

ب: نظارت بر بانکها و موسسات اعتباری. ...

ج: تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی.

د: نظارت بر معاملات طلا.

ه: نظارت بر صدور و ورود پول رایج ایران و...

ماده - ۱۲ بانک مرکزی ... موظف به انجام وظایف زیر است:

الف: نگهداری حساب های وزارتخانه ها و موسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت های دولتی و شهرداری ها و همچنین موسساتی که بیش از نصف سرمایه آنها متعلق به وزارتخانه ... و انجام کلیه عملیات بانکی آنها در داخل و خارج از کشور.

ب: فروش و بازپرداخت اصل و بهره انواع اوراق قرضه دولتی و اسناد خزانه. ...

ج: نگهداری کلیه ذخایر ارزی و طلای کشور.

ماده - ۱۴ بانک مرکزی ... در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند.

۱. تعیین نرخ رسمی تنزیل مجدد و بهره وامها. ...

۲. تعیین نسبت دارایی های آنی بانک ها به کلیه دارایی ها به انواع بدهی های آنها

۳. تعیین نسبت و نرخ بهره سپرده قانونی بانکها.

۴. تعیین میزان حداقل و حداکثر بهره و کارمزد دریافتی و پرداختی بانکها.

۵. تعیین مقررات افتتاح حساب جاری و پس انداز و سایر حسابها.

قسمت دوم

تعاریف و اصطلاحات در

نظام بانکی

فصل اول - عقود، اسناد، قراردادها و انواع آن

تعاریف ذیل، از متون حقوقی و قوانین جاری استخراج گردیده، اما به مناسبت کار بانکها و مقررات مربوط به معاملات آنها غالباً این تعاریف شامل قراردادهای بانکی نیز می‌گردد.

۱- سپرده بانکی:

حسابی است که هر شخص حقیقی یا حقوقی در بانک باز نموده و پولهای خود را در آن حساب، تحت عناوین خاص (قانونی و رسمی) نگهداری می‌کند.

۲- تعریف تعهد:

در لغت به معنی به عهده گرفتن، خود را مدیون و موظف کردن آمده است، در اصطلاح حقوقی، تعهد عبارت است از به عهده گرفتن انجام یا ترک عملی در برابر دیگری، به عبارت دیگر، تعهد رابطه حقوقی است که به شخص توانایی می‌دهد که از شخص دیگری مالی را مطالبه و یا انجام یا امتناع از امری را تقاضا کند. بنابراین تعهد برای متعهد، ایجاد دین و تکلیف می‌نماید و برای متعهد له، ایجاد حق می‌کند. شخصی را که انجام یا ترک عمل را به عهده می‌گیرد «متعهد» و شخصی که تعهد به سود او به عهده گرفته می‌شود «متعهد له» و مورد تعهد «موضوع تعهد» گفته می‌شود. امری را که ایجاد تعهد می‌نماید، منشا تعهد یا سبب ایجاد تعهد گویند که ممکن است عقد یا ایقاع باشد.

۳- ایقاع:

در لغت به معنی واقع ساختن و تحقق بخشیدن آمده است، در اصطلاح حقوقی، ایقاع عمل حقوقی یک طرفه است که با یک اراده انجام می‌شود مثل ابراء (یعنی صرفنظر کردن طلبکار از حق خود) و اعراض از مالکیت. در برابر تعریف عقد که اثر حقوقی مطلوب آن نتیجه تراضی است و با یک اراده تحقق نمی‌یابد، ایقاع با اراده یک طرف و بدون آنکه محتاج به موافقت طرف دیگر باشد واقع و حقی را ایجاد و یا اسقاط می‌نماید. به عبارت دیگر اراده دومی در ایجاد ایقاع دخالت ندارد برای مثال ابراء با اراده طلبکار انجام می‌شود و سقوط حق به رضای بدهکار احتیاج ندارد و فسخ قرارداد تنها با کسی است که به حکم قانون یا قرارداد چنین اختیاری دارد.

۴-تعریف قرارداد:

قرارداد عبارت است از سندی که حکایت تار وقوع یک یا چند عقد می‌کند و متضمن شرایط وقوع آن عقود نیز می‌باشد. به منظور این که تعریف قرارداد بهتر مفهوم شود، لازم است سند و عقد هم تعریف شود.

توضیح: قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است.

۵-تعریف سند:

سند نوشته‌ای است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. قراردادهای بین بانک‌ها و مشتریان آن‌ها اسنادی هستند که از وقوع یک یا چند عقد بین بانک و مشتری حکایت می‌کنند و شرایط عقود واقع شده در آن‌ها درج گردیده و چنانچه بانک بخواهد علیه مشتری اقامه دعوی کند یا بر مشتری ادعایی داشته باشد، می‌تواند به آن‌ها استناد کند و هر گاه مشتری علیه بانک اقامه دعوی کند یا ادعایی بنماید، قرارداد مربوط می‌تواند مستند دفاع بانک در برابر مشتری باشد.

۶-عقد:

برابر تعریف قانون مدنی «عقد عبارت است از آنکه یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آن‌ها باشد» لیکن این تعریف اشکالاتی دارد و بهتر است آن را بدین صورت تعریف نمود:

«توافق اراده دو طرف به منظور ایجاد رابطه حقوقی»

بکار بردن کلمه طرف به این علت است که ممکن است توافق اراده بین دو یا چند شخص حقوقی یا یک یا چند شخص حقیقی با یک یا چند شخص حقوقی منعقد شده باشد، منظور از رابطه حقوقی در این تعریف این است که موضوع عقد می‌تواند انجام تعهد یا انتقال مال باشد، مانند تعهد یک نجار به ساختن یک کمد یا انتقال مال مثل فروش آپارتمان.

هر کسی به واسطه آزادی اراده که دارد، می تواند خود را متعهد ساخته و برای دیگری ایجاد حق نماید.

پس هر عقد دارای دو شرط اساسی است:

۱- در اثر توافق دو یا چند اراده بوجود می آید.

۲- نتیجه و منظور از توافق، ایجاد تعهد است.

۷- تقسیم بندی عقود:

عقود به اعتبار مختلف از یکدیگر متمایز می شود از جمله:

الف - به اعتبار درجه اجباری که طرفین در حفظ پیمان خود دارند، عقد ممکن است لازم و جائز باشد.

ب - از این لحاظ که شرایط درستی عقد تابع قواعد عمومی است یا قانون نام و شرایط خاصی برای آن تعیین کرده است، عقود را می توان به معین و نامعین تقسیم کرد.

۱-۷- عقد لازم:

عقدی است که هیچ یک از طرفین معامله حق فسخ آن را نداشته باشد مگر در موارد معینه (م ۱۸۴ ق.م).

که عبارتند از:

الف - عقد خیاری: موردی که طرفین در ضمن عقد شرط کرده و اختیار فسخ را به کسی داده باشند.

ب - اختیارات: موردی که حق فسخ به موجب حکم قانون، برای یکی از طرفین پیدا شود.

ج - اقاله: تراضی طرفین برای بر هم زدن معامله.

۲-۷- عقد جایز:

عقدی است که هر یک از طرفین می تواند هر وقت بخواهد آن را فسخ کند مانند مضاربه و جعاله.

۳-۷- عقد منجز:

عقدی است که قطعیت آن مشروط به انجام یا وقوع امری نباشد. مانند بیع.

۴-۷- عقد معلق:

عقدی است که قطعی شدن آن مشروط به انجام یا وقوع امر دیگری باشد. مثل مالک شدن مستاجر در قرارداد اجاره بشرط تملیک.

۵-۷- عقود معینه:

عقودی هستند که دارای آثار و احکام مخصوص به خود بوده و هر یک به نام خاص موسومند مثل بیع.

۶-۷- عقود غیر معینه:

عقودی هستند که در قالب هیچ یک از عقود معینه قرار نمی‌گیرد و طرفین عقد مقتضا و شروط غیر معین خود در ضمن عقد تعیین می‌نمایند که عمدتاً شامل قراردادها می‌شود.

۸- اهلیت:

اهلیت عبارت است از توانایی اشخاص برای دارا شدن حق و اعمال و اجرای آن. پس اهلیت بر دو نوع است:
اهلیت تمتع و اهلیت استیفاء

۱) اهلیت تمتع قابلیت شخص است برای دارا شدن حقوق مدنی.

ماده ۹۵۶ ق.م - «اهلیت برای دارا بودن حقوق با زنده متولد شدن انسان شروع و با مرگ او تمام می‌شود».

۲) اهلیت استیفاء همان اهلیت قانونی است که پس از حصول رشد و رفع حجر حاصل می‌شود.

آن قابلیت شخص است برای آن که بتواند حق خود را استیفاء و اعمال نماید.

ماده ۹۵۸ ق.م - «...هیچ کس نمی‌تواند حقوق خود را اعمال و اجرا کند مگر این که برای این امر اهلیت قانونی داشته باشد»

ماده ۲۱۱ ق.م - برای این که متعاملین اهل محسوب شوند باید بالغ و عاقل و رشید باشند.

بنابراین به علت فقدان نص صریح قانونی راجع به حد رشد، تشخیص رشد موکول به اظهار نظر مراجع قضایی ذیصلاح شده است.

ولی چون تحصیل این تأییدیه در تمام موارد (تنظیم قرارداد، انجام معاملات، انجام عملیات بانکی) مشکل است، شاید بتوان از ماده واحده مصوبه ۱۳ شهریورماه ۱۳۱۳ استفاده نمود:

«از تاریخ اجرای این قانون در مورد کلیه معاملات و عقود و ایقاعات به استثنا نکاح و طلاق محاکم عدلیه و ادارات دولتی و دفاتر اسناد رسمی باید کسانی را که به سن ۱۸ سال شمسی تمام نرسیده‌اند اعم از ذکور و اناث غیر رشید بشناسند...»

۹- محجور:

محجور کسی است که از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع است و به عبارت دیگر اهلیت استیفاء ندارد.

قانون مدنی در ماده «۱۲۰۷» می‌گوید که «اشخاص ذیل محجور و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع

هستند:

(۱) صغار (۲) اشخاص غیر رشید (۳) مجانین

و با توجه به ضابطه قانونی سن بلوغ کسانی که بالغ شده باشند، عاقل و رشید شناخته می‌شوند مگر آن که عدم رشد یا جنون شخص در دادگاه ثابت شود.

ماده «۱۲۱۰» قانون مدنی می‌گوید: «هیچ کس را نمی‌توان بعد از رسیدن به سن بلوغ به عنوان جنون یا عدم رشد محجور نمود مگر آن که عدم رشد یا جنون او ثابت شده باشد.»

توضیح: غیر رشید (عدم رشد) کسی است که تصرفات او در اموال و حقوق مالی خود عقلانی نباشد.

با ارائه هر نوع حکمی که دادگاه صادر کرده و دلالت بر محجور یا مجنون بودن شخص (دارنده حساب بانکی) نماید. حساب‌های آن فرد مسدود و تابع صدور حکم بعدی دادگاه نسبت به تعیین قییم می‌شویم تا برای انجام کارهای بانکی به ویژه حفظ دارایی‌های موجود در بانک اقدامات قانونی به عمل آید.

۱۰- ورشکستگی:

به موجب ماده ۴۱۲ قانون تجارت:

«ورشکستگی تاجر یا شرکت تجاری در نتیجه توقف از تأدیبه و جوهی که بر عهده او است، حاصل می‌شود...»

و در ماده ۴۱۸ قانون تجارت صراحت دارد که: «تاجر ورشکسته از تاریخ صدور حکم از مداخله در تمام اموال خود ... ممنوع است...» و به محض صدور حکم ورشکستگی «فروض موجب» شخص حقیقی یا حقوقی به «فروض حال» مبدل می‌شود.

ماده ۴۲۱- همین که حکم ورشکستگی صادر شد قروض موجب با رعایت تخفیفات مقتضیه نسبت به مدت به قروض حال مبدل می‌شود.

بنابراین بانک‌ها پس از اطلاع از حکم ورشکستگی شخص حقیقی یا حقوقی که در بانک دارای حساب‌های مختلف بانکی است به استناد قوانین ورشکستگی مانع عملیات بانکی ورشکسته می‌شوند.

فصل دوم - اشخاص و انواع آن

اشخاص حقیقی و حقوقی:

در حقوق، حق و تکلیف فقط راجع به اشخاص است اشخاص بر دو قسم اند:

الف) اشخاص حقیقی - همان انسان‌ها هستند که هنگام متولد شدن دارای حقوقی می‌شوند که با مرگ آن‌ها خاتمه می‌یابد.

ب) اشخاص حقوقی - اجتماع عده ای از افراد انسان یا تمرکز اموال به منظور انجام مقاصد خاص، اعم از انتفاعی یا غیر انتفاعی است مانند موسسات دولتی، شرکت‌های تجاری، شهرداری‌ها، انجمن‌ها، سازمان‌ها و بنگاه‌ها.

بنابر تعریف مذکور اشخاص حقوقی یا به موجب قانون خاص (حقوق عمومی) بوجود می‌آیند و یا با رعایت مقررات عمومی (حقوق خصوصی) از قبیل قانون ثبت شرکت‌های تجاری و یا آیین‌نامه ثبت انجمن‌ها و موسسات غیر تجاری تشکیل می‌شوند و قانون برای آنان شخصیت حقوقی و اهلیت مدنی قائل است.

ماده ۵۸۳ قانون تجارت - کلیه شرکت‌های تجاری مذکور در این قانون شخصیت حقوقی دارند.

ماده ۵۸۴ قانون تجارت - تشکیلات و موسساتی که برای مقاصد غیر تجاری تأسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر ثبت مخصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد، شخصیت حقوقی پیدا می‌کنند.

بر طبق ماده ۲۰ قانون مذکور: شرکت‌های تجاری بر هفت قسم است:

۱- شرکت‌های سهامی.

۲- شرکت با مسئولیت محدود.

۳- شرکت تضامنی.

۴- شرکت مختلط غیر سهامی.

۵- شرکت مختلط سهامی.

۶- شرکت نسبی.

۷- شرکت تعاونی تولید و مصرف.

ماده ۵۸۸ قانون تجارت - شخص حقوقی می‌تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت و بنوت و امثال ذلک.

اشخاص حقوقی:

اشخاص حقوقی که از اجتماع اشخاص حقیقی و تحت شرایطی خاص به وجود می‌آیند و به ثبت می‌رسند دارای شخصیت مدنی مستقل و منفک از ایجاد کنندگان آن می‌باشند، ممکن است سال‌های متمادی پس از فوت موسسین آن به حیات بازرگانی و اقتصادی و سیاسی خود ادامه دهند. آن‌ها مانند اشخاص حقیقی دارای نام خاصی هستند که دیگران نمی‌توانند آن نام را اختیار کنند. پس اشخاص حقوقی موسسات یا شرکت‌هایی هستند که بر طبق ماده ۵۸۸ قانون تجارت:

«...می‌تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت، بنوت و امثال ذالک» یعنی می‌توانند دارای حقوق و تکالیف اشخاص طبیعی و حقیقی باشند (اهلیت قانونی) ولی تا زمانی که به ثبت نرسیده‌اند، شخصیت حقوقی پیدا نمی‌کنند.

ماده ۱۹۵ ق.ت - «ثبت کلیه شرکت‌های مذکور در این قانون (قانون تجارت) الزامی و تابع جمیع مقررات قانون ثبت شرکت‌ها است»

انواع شرکت‌ها:

به منظور شناخت و آگاهی از ویژگی‌های انواع شرکت‌های مشمول قانون تجارت، به شرح مختصری از آن‌ها می‌پردازیم:

(۱) **شرکت سهامی:** «شرکتی است که سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ اسمی سهام آن‌ها است»

در شرکت سهامی تعداد شرکا نباید از سه نفر کمتر باشد و شرکت سهامی دو نوع است: شرکت سهامی عام - شرکت سهامی خاص.

الف - شرکت سهامی عام:

شرکتی است که موسسین آن‌ها قسمتی از سرمایه شرکت را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند.

در موقع تأسیس، سرمایه شرکت سهامی عام نباید از ۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال کمتر باشد و «...موسسین باید حداقل ۲۰ درصد سرمایه شرکت را خود تعهد کرده و لااقل ۳۵٪ مبلغ تعهد شده را در حسابی به نام «شرکت در شرف تأسیس...» نزد یکی از بانک‌ها تودیع کنند.

ب - شرکت سهامی خاص:

شرکتی است «که تمام سرمایه آنها در موقع تأسیس، منحصرأ توسط موسسین تأمین گردیده است» حداقل سرمایه ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال است.

در شرکت سهامی عام عبارت «شرکت سهامی عام» و در شرکت سهامی خاص عبارت «شرکت سهامی خاص» باید قبل از نام شرکت یا بعد از آن بدون فاصله، خوانا قید شود.

در موقع تشکیل مجمع عمومی موسسین در شرکت‌های سهامی باید تمام سرمایه شرکت صریحاً تعهد گردیده و حداقل ۳۵٪ کل سرمایه پرداخت شده باشد.

۲) شرکت با مسئولیت محدود:

«شرکتی است که بین دو یا چند نفر برای امور تجاری تشکیل شده و هر یک از شرکا بدون این‌که سرمایه به سهام یا قطعات سهام تقسیم شده باشد فقط تا میزان سرمایه خود در شرکت مسئول قروض و تعهدات شرکت است»

(ماده ۹۴ ق-ت)

قید عبارت «با مسئولیت محدود» در اسم شرکت الزامی است «... و الا آن شرکت در مقابل اشخاص ثالث شرکت تضامنی محسوب و تابع مقررات آن خواهد بود.»

۳) شرکت تضامنی:

«شرکتی است که در تحت اسم مخصوص برای امور تجاری بین دو یا چند نفر با مسئولیت تضامنی تشکیل می‌شود اگر دارایی شرکت برای تادیه تمام قروض کافی نباشد هر یک از شرکاء مسئول پرداخت تمام قروض شرکت است.»

(ماده ۱۱۶ ق-ت)

«در اسم شرکت تضامنی باید عبارت «شرکت تضامنی» و لااقل اسم یک نفر از شرکا ذکر شود»

۴) شرکت مختلط غیر سهامی:

«شرکتی است که برای امور تجارتي در تحت اسم مخصوصی بين يك يا چند نفر شريك ضامن و يك يا چند نفر شريك با مسئوليت محدود بدون انتشار سهام تشكيل مي‌شود.

شريك ضامن مسئول كلييه قروضي است كه ممكن است علاوه بر دارايي شركت پيدا شود» (ماده ۱۴۱ ق-ت).

«در اسم شركت بايد عبارت (شركت مختلط) و لاقبل اسم يكي از شركاء ضامن قيد شود»

۵) شرکت مختلط سهامی:

شرکتی است که در تحت اسم مخصوصی بين يك عده شرکا سهامی و يك يا چند نفر شريك ضامن تشكيل مي‌شود.

شرکا سهامی کسانی هستند که سرمایه آنها به صورت سهام یا قطعات سهام متساوی القیمه در آمده و مسئولیت آنها تا میزان همان سرمایه است که در شرکت دارند. شريك ضامن کسی است كه سرمایه او به صورت سهام در

نیامده و مسئول كلييه قروضي است كه ممكن است علاوه بر دارايي شركت پيدا شود...» (ماده ۱۶۲ ق-ت)

«در اسم شركت بايد عبارت «شركت مختلط» و لاقبل اسم يكي از شرکا ضامن قيد شود.»

«مدیریت شرکت مختلط سهامی مخصوص به شريك يا شرکا ضامن است» (ماده ۱۶۳ و ۱۶۴ ق.ت)

۶) شرکت نسبی:

«شرکتی است که برای امور تجارتي در تحت اسم مخصوص بين دو يا چند نفر تشكيل و مسئوليت هر يك از شرکا به نسبت سرمايه‌اي است كه در شركت گذاشته» (ماده ۱۸۳ ق-ت)

«در اسم شركت نسبي عبارت (شركت نسبي) و لاقبل اسم يك نفر از شرکا بايد ذكر شود»

«اگر دارايي شركت نسبي براي تاديه تمام قروض شركت كافي نباشد هر يك از شرکا به نسبت سرمايه كه در شركت

داشته مسئول تاديه قروض شركت است» (ماده ۱۸۶ ق-ت)

۷) شرکت‌های تعاونی تولید و مصرف:

الف- شرکت تعاونی تولید: ماده ۱۹۰ قانون تجارت شرکت تعاونی تولید را بدین شرح بیان کرده است:

«...شرکتی است که بين عده‌اي از ارباب حرف تشكيل مي‌شود و شرکا مشاغل خود را براي توليد و فروش اشيا يا اجناس بكار مي‌برند...»

ب - شرکت تعاونی مصرف: در ماده ۱۹۲ قانون تجارت شرکت تعاونی مصرف را تعریف نموده:

«شرکت تعاونی مصرف شرکتی است که برای مقاصد ذیل تشکیل می‌شود:

۱- فروش اجناس لازمه برای مصارف زندگانی اعم از این که اجناس مزبوره را شرکاء ایجاد کرده یا خریده باشند.

۲- تقسیم نفع و ضرر بین شرکا به نسبت خرید هر یک از آنها»

اقامتگاه شخص حقوقی:

محلی است که اداره شخص حقوقی در آنجا است از ماده ۱۰۰۲ قانون مدنی:

«اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آنها خواهد بود» و ماده ۵۹۰ قانون تجارت:

«اقامتگاه شخص حقوقی محلی است که اداره شخص حقوقی در آنجا است» بعلاوه در ماده ۵۹۱ ق.ت ذکر شده

«اشخاص حقوقی تابعیت مملکتی را دارند که اقامتگاه آنها در آن مملکت است»

فصل سوم - وکالت

بخش اول

۱- تعریف:

هرگاه صاحب حساب به عللی مانند مسافرت و بیماری یا گرفتاری شغلی و موارد مشابه نتواند خود برای انجام امور بانکی خویش اقدام کند شخصی را به وکالت از طرف خود برای انجام تمام یا قسمتی از امور بانکی انتخاب و با صدور وکالتنامه به بانک معرفی می‌کند.

توضیح: در نظام بانکداری اسلامی در برخی از عملیات بانکی، بانک به عنوان وکیل از طرف صاحب حساب و سپرده- گذار عمل می‌کند لذا در این گونه عملیات بانکی در متن قراردادها مشتری بانک را به عنوان وکیل و با حق توکیل قبول کرده است.

ماده ۶۵۶ ق.م «وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین، طرف دیگر را برای انجام امری، نایب خود می‌نماید» انتخاب وکیل برای اموری است که موکل اهلیت قانونی دارد و می‌تواند آن را انجام دهد لذا وکیل نیز باید از همان اهلیت قانونی برخوردار باشد.

ماده ۶۶۲ ق.م - «وکالت باید در امری داده شود که خود موکل بتواند آن را بجا آورد، وکیل هم باید کسی باشد که برای انجام آن امر اهلیت داشته باشد»

ماده ۶۵۷ ق.م - «تحقق وکالت منوط به قبول وکیل است»

چنانچه وکیل بخواهد انجام اموری را که به او محول شده است به دیگری واگذار کند باید این حق واگذاری (وکیل در توکیل) قبلاً از موکل تحصیل شده باشد:

ماده ۶۷۲ ق.م - «وکیل در امری نمی تواند برای آن امر به دیگری وکالت دهد مگر این که صریحاً یا بدلالت قرائن وکیل در توکیل باشد»

توجه: وکیل در موقع انجام وظایفی که در وکالت نامه ذکر شده و او پذیرفته است باید قبل از امضا بنویسد «به وکالت از طرف...» سپس امضا کند.

۲-مدت وکالت:

وکالت ممکن است برای مدت معینی یا نامحدود باشد اگر وکالت برای مدت معینی باشد ضرورتاً باید سررسید وکالت-نامه در کارت نمونه امضا و کارت حساب سپرده ها یادداشت شود تا در هر مراجعه تاریخ سررسید به نظر برسد چون اگر بانک دستوری را پس از انقضای مدت وکالت نامه از وکیل پذیرفت در مقابل صاحب حساب مسئول خواهد بود. در مواقعی که وکالت نامه رسمی است و مدتی از تاریخ صدور وکالت نامه رسمی گذشته است به منظور اطمینان از ابقای وکالت رسمی، لازم است مراتب کتبا از دفترخانه اسناد رسمی که صادر کننده وکالت نامه است استفسار شود تا چنانچه موکل پس از صدور وکالت نامه تا زمانی که از دفترخانه استعلام شده است وکیل خود را عزل نکرده باشد نسبت به تقاضای وکیل ترتیب اثر داده شود. (مسئولیت هر گونه فساد با موکل است)

برای حفظ و نگهداری وکالت نامه ها لازم است هر وکالت نامه را با شماره خاصی مشخص و در حساب های انتظامی ثبت کرده و سپس جزء اسناد سپرده ها بایگانی شود که در مواقع لزوم مراجعه به آن آسان باشد.

توضیح: حساب های انتظامی برای نگهداری اوراق و اسناد امانی نزد بانک ها است که متکی به آمار و اوراق تعهدات است.

بخش دوم: انواع وکالت و وکالت‌نامه

۱-انواع وکالت:

وکالت ممکن است که از طرف شخصی به شخص دیگر یا شرکت به شخص و یا شخصی به شرکت و بالاخره شرکتی به شرکت دیگر داده شود:

الف -وکالت شخصی به شخص دیگر: همان‌گونه که گفته شد چنانچه شخصی بخواهد به شخص دیگری وکالت دهد که امور بانکی او را به وکالت انجام دهد و همچنین به جای موکل بتواند تمامی اسناد و اوراق تجاری او را امضا کند باید از وکالت‌نامه رسمی یا بانکی استفاده کند.

ب -وکالت شرکت به شخص: در مورد وکالت شرکت به یک شخص یا اشخاص، لازم است اساسنامه شرکت به دقت مطالعه و بررسی شود که آیا هیأت مدیره آن شرکت، مجاز به واگذاری اختیاراتی به شخص دیگر می‌باشد یا نه. نکته - باید توجه شود که مدت اعتبار وکالت شرکت به اشخاص دیگر نباید بیش از مدت اختیارات هیأت مدیره که در صورت جلسه مجمع عمومی شرکت تصریح شده است، باشد و اطلاع از این مدت از طریق متن صورت‌جلسه مجمع عمومی که شرکت یک نسخه از آن را در اختیار بانک قرار می‌دهد، حاصل می‌شود.

پ -وکالت شخص به شرکت یا شرکت‌ها: درباره وکالت اشخاص به شرکت‌ها ضروری است که در اساسنامه شرکت (وکیل) حق قبول وکالت و انجام امور مالی دیگران، از طرف هیأت مدیره پیش بینی و تصریح شده باشد در این مورد هم توجه به سررسید اختیارات هیأت مدیره شرکت در موقع واگذاری وکالت الزامی است و تغییرات هیأت مدیره نیاز به تنفیذ وکالت‌نامه ندارد بلکه انجام آن به هیأت مدیره منتخب جدید واگذار می‌شود مگر آن که در وکالت-نامه یا اساسنامه غیر از این مذکور شده باشد.

ت-وکالت شرکتی به شرکت دیگر: در مورد وکالت از طرف شرکتی به شرکت دیگر لازم است به اساسنامه شرکت‌های موکل و وکیل به دقت توجه شود که تفویض اختیارات هیأت مدیره شرکتی به هیأت مدیره شرکت دیگر (موکل) و پذیرفتن هیأت مدیره آن شرکت (وکیل) در اساسنامه قید و تصریح شده باشد. واضح است که حدود و سررسید اختیارات هیأت مدیره هر دو شرکت در تنظیم سررسید وکالت‌نامه واگذاری آنان به بانک باید کاملاً مرعی شود.

۲- انواع وکالت نامه:

الف - وکالت نامه رسمی:

وکالتی است که توسط اداره ثبت یا دفاتر اسناد رسمی یا هر مقام رسمی دیگر، مانند کنسولگری و دفاتر سفارتخانه- های ایران مقیم کشورهای بیگانه صادر شده و صورت قانونی یافته باشد. موکل اختیاراتی را که می خواهد به وکیل خود تفویض کند، باید صریحاً در وکالتنامه قید کند تا بانک هم دقیقاً طبق آن وکالتنامه عمل کند.

توضیح: این گونه وکالتنامه ها که فقط امضای موکل مورد گواهی سفارتخانه ها و یا کنسولگری های ایران در خارج قرار گرفته است اگر جهت انجام امور بانکی از طرف وکیل ارائه شود باید اصل وکالتنامه اخذ و در بایگانی نگهداری شود ضمناً اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه ایران رسماً اعلام کرده است، این گونه اسناد دیگر نیازی به تأیید آن اداره ندارد.

ب - وکالت نامه بانکی:

فرمی است چایی که بانکها برای مشتریان خود که بخواهند وکیل برای انجام امور بانکی خود انتخاب کنند در اختیار آنها قرار می دهند.

در این وکالتنامه تمام امور بانکی قید شده است، مشتری (موکل) می تواند هر یک از موارد را که مایل نیست انجام آن را به وکیل خود تفویض کند، خط بزند. موکل موظف است در صورت صلاحدید بانک، امضای خود و وکیل را در ذیل وکالتنامه بانکی به گواهی دفتر اسناد رسمی برساند و سپس آن را به بانک تسلیم کند.

بانک پس از رسیدگی به متن وکالتنامه، دو نسخه کارت نمونه امضا، به امضای وکیل و موکل، تنظیم می کند. کارتی که وکیل و موکل مجتمعاً امضا می کنند باید جدا از کارتی باشد که مشتری قبلاً در موقع گشایش سپرده امضا کرده است، زیرا اگر امضای وکیل روی آن کارت گرفته شود پس از عزل وکیل یا انقضای مدت وکالتنامه لازم می آید که امضای وکیل روی آن کارت باطل شود و این کار صحیح نیست زیرا آن امضا مجوز معاملاتی است که وکیل از طرف موکل خود انجام داده است ولی اگر کارت جداگانه باشد پس از عزل یا انقضای وکالت آن را از کارت اصلی مجزا و در محل محفوظی برای مراجعات احتمالی نگاه می دارند.

نگهداری وکالت‌نامه: ترجیحاً برای نگهداری انواع وکالت‌نامه‌ها، آن‌ها را شماره زده و هر وکالت‌نامه را به مبلغ ۱ ریال در حساب‌های انتظامی نگهداری می‌کنند.

بخش سوم: انقضاء وکالت

وکالت به طریق ذیل مرتفع می‌شود:

۱- عزل وکیل بنا به تقاضای کتبی موکل:

الف - اگر وکالت‌نامه رسمی باشد موکل طبق ماده ۶۷۹ ق.م «...می‌تواند هر وقت بخواهد وکیل را عزل کند» لذا موکل ابطال وکالت‌نامه را از دفترخانه اسناد رسمی تقاضا می‌کند. دفترخانه اسناد رسمی باید به موجب ابلاغ کتبی، عزل وکیل از مورد وکالت را به بانک اعلام کند، تا زمانی که ابلاغ کتباً انجام نیافته است وکالت‌نامه به قوت خود باقی است (استناد ماده ۶۸۰ ق.م) در موقعی که بانک، نامه ابطال وکالت‌نامه را دریافت کرد، لازم است تاریخ و حتی ساعت دریافت آن را به طور دقیق ثبت کند.

ب - اگر وکالت‌نامه بانکی (عادی) باشد در این صورت به محض آنکه تقاضای کتبی موکل بر عزل وکیل به بانک برسد پس از تطبیق و احراز صحت امضا موکل، وکالت‌نامه باطل می‌شود.

۲- استعفای وکیل:

استعفای وکیل سبب لغو وکالت‌نامه می‌شود. در زمانی که وکیل به علت استعفا از انجام وکالت خودداری می‌کند اگر موکل هنوز به اذن خود باقی باشد وکیل می‌تواند در آنچه وکالت داشته است اقدام کند. (به استناد ماده ۶۸۱ ق.م)

۳- فوت وکیل یا موکل:

وکیل پس از فوت موکل از وکالت معزول می‌گردد و فوت وکیل هم استفاده از وکالت‌نامه را که قائم بر شخص وکیل می‌باشد، غیر مقدور می‌سازد.

۴- جنون یا حجر وکیل یا موکل:

جنون یا حجر وکیل یا موکل موجب ابطال وکالت‌نامه است با این شرط که اعلام جنون موکل باید از طرف مراجع قانونی باشد.

اما در مورد محجوریت قانون استثنا قائل شده است بدین شرح:

ماده ۶۸۲ ق.م - محجوریت موکل موجب بطلان وکالت می شود مگر در اموری که حجر مانع از توکیل در آنها نمی باشد و همچنین است محجوریت وکیل مگر در اموری که حجر مانع از اقدام در آن نباشد.

۵- بسته شدن حساب های بانکی موکل بوسیله وکیل یا موکل:

موکل شخصاً و وکیل به استناد وکالتنامه می تواند حساب های بانکی را ببندد.

ماده ۶۸۳ ق.م « هرگاه متعلق وکالت از بین برود... وکالت منفسخ می شود» ولی اگر وکالت مربوط به موارد مختلف باشد وکالتنامه لغو نخواهد شد بلکه وکالت در مورد حسابی که بسته شده است لغو و در سایر موارد به قوت خود باقی خواهد ماند.

۶- انقضاء مدت وکالت:

چنانچه در وکالت نامه (رسمی یا عادی) قید مدت شده باشد لازم است مدت وکالت در کارت نمونه امضا و حساب سپرده ها یادداشت گردد و تا پس از انقضاء مدت وکالت هیچ گونه عمل بانکی انجام نشود. در کلیه موارد یاد شده: تقاضای موکل، استعفای وکیل، فوت یا محجور شدن وکیل یا موکل - الغای وکالت نامه، پس از دریافت درخواست کتبی، باید در دفاتر بانک با ذکر شماره، تاریخ و حتی ساعت دریافت منعکس شود. سپس یادداشت و کارت هایی که وکیل امضا کرده است از جریان خارج و در محل محفوظی نگهداری شود و عین اوراق وکالتنامه نیز از حساب های انتظامی خارج و به ضمیمه اسناد روزانه بایگانی شود. نکته - استرداد اوراق وکالتنامه های لغو شده به مشتریان اعم از وکیل یا موکل به هیچ وجه مجاز نمی باشد.

قسمت سوم
تجهيز منابع پولی

فصل اول - سپرده قرض الحسنه پس انداز

مقدمه - در فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا تحت عنوان «تجهیز منابع پولی» در ماده (۳) گفته شده، بانکها می‌توانند به قبول سپرده (به طور اعم) مبادرت ورزند و سپرده‌ها نیز بر دو گونه است: سپرده‌های قرض الحسنه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار. ضمناً سپرده‌های قرض الحسنه را به دو قسمت جاری و پس‌انداز تقسیم نموده است.

تعریف پس انداز:

پس انداز عبارت است از سهمی از درآمد مردم یک کشور که به مصارف جاری و زودگذر تخصیص نمی‌یابد و به امید تحصیل درآمد آتی که مؤثر در افزایش سرمایه ملی می‌باشد اندوخته (پس انداز) می‌شود. پس انداز دارای سررسید معینی نیست و بنا به تقاضای پس انداز کننده، در هر زمان مسترد می‌شود و کلاً غیر قابل انتقال است.

مهم‌ترین هدف در برنامه‌ریزی اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، بوجود آوردن حداکثر امکانات برای تأمین و افزایش سرمایه ملی به جهت توسعه و رشد اقتصادی است که آن هم با میزان سرمایه‌گذاری رابطه مستقیم دارد. لذا این قسمت از وظیفه بانک‌ها به عنوان تجهیز منابع پولی (سرمایه‌های قرض الحسنه) در قانون اعلام شده تا از راه جمع‌آوری اندوخته‌های مردم به تولید کنندگان یا توزیع کنندگان کالا، تحت عناوین شرعی و قانونی مثل مشارکت مدنی و حقوقی، مضاربه و مساقات و ... کمک کند و نیز برای جلب نظر عموم و جذب بیشتر سرمایه‌های خرد و کلان تا نیل به اهداف اقتصادی و در نتیجه رشد اقتصادی کشور عمل کرده باشند و به خاطر جلب اعتماد مردم و بازپرداخت اصل سپرده‌ها در ماده چهارم همان قانون بانک‌ها را مکلف به تضمین و تأمین بازپرداخت اصل سپرده‌های قرض الحسنه (جاری و پس انداز) نموده است و حتی برای سوق دادن پول به سوی حساب پس انداز و تشویق مردم پس انداز بوده که در ماده ششم آمده است:

«بانک‌ها می‌توانند به منظور جذب و تجهیز سپرده‌ها، با اتخاذ روش‌های تشویقی، از امتیازات ذیل به سپرده‌ها اعطا نمایند:

الف - اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های قرض الحسنه.

ب - تخفیف و یا معافیت سپرده گذاران از پرداخت کارمزد و یا حق الوکاله.

پ- دادن حق تقدم به سپرده‌گذاران برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی، در موارد مذکور در فصل سوم»

۱- قبول سپرده:

به موجب ماده ۳ از فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا بانک‌ها می‌توانند، تحت هر یک از عناوین ذیل به قبول

سپرده مبادرت نمایند:

الف- سپرده‌های قرض الحسنه:

۱- جاری

۲- پس انداز

ب- سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار:

تبصره: سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار که بانک در بکار گرفتن آن‌ها وکیل می‌باشد در امور مشارکت، مضاربه، اجاره

به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده

قرار می‌گیرد.

ماده ۴:

بانک‌ها مکلف به بازپرداخت اصل سپرده‌های قرض‌الحسنه (پس انداز و جاری) می‌باشند و می‌توانند اصل سپرده‌های

سرمایه‌گذاری مدت‌دار را تعهد و یا بیمه نمایند.

ماده ۵:

منافع حاصل از عملیات مذکور در تبصره ماده ۳ این قانون، بر اساس قرارداد منعقد، متناسب با مدت و مبالغ، سپرده

های سرمایه‌گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ در کل وجوه بکار گرفته شده در این عملیات،

تقسیم خواهد شد.

بخش اول: گشایش حساب پس انداز

۱- گشایش حساب پس انداز برای اشخاص حقیقی:

هر شخص عاقل و بالغی که سن او به هجده سال تمام رسیده باشد می تواند، با تکمیل کارت افتتاح حساب پس انداز قرض الحسنه و قبول مقررات و شرایط عمومی و اختصاصی گشایش حساب پس انداز برای خود یک حساب پس انداز باز کند.

۲- گشایش حساب پس انداز برای محجورین:

بر طبق ماده ۱۲۰۷ قانون مدنی: اشخاص ذیل محجور و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند:
۱- صغار - ۲ اشخاص غیر رشید - ۳ مجانین.

برای سهولت بحث، تقسیم بندی مذکور را از نظر سنی به دو گروه تقسیم می کنیم:

گروه اول: کسانی هستند که سن آنها کمتر از ۱۸ سال تمام است. (صغار)

گروه دوم: افرادی هستند که بیش از ۱۸ سال دارند ولی غیر رشید و مجنون می باشند.

گروه اول: افرادی که سن آنها کمتر از ۱۸ سال تمام است: برای صغیر، یعنی کسی که به سن هیجده سال تمام نرسیده پدر یا جد پدری (ولی قهری) امور مالی او را بر عهده می گیرد و در صورت فوت پدر و جد پدری این وظیفه بر عهده وصی یا قیم قانونی آنهاست.

الف - افتتاح حساب پس انداز توسط پدر یا جد پدری (ولی قهری):

نظر به اینکه طبق ماده ۱۱۸۱ قانون مدنی «هر یک از پدر و جد پدری نسبت به اولاد خود ولایت دارند» لذا جد پدری می تواند با در قید حیات بودن پدر، برای طفل صغیر فرزند خود حساب قرض الحسنه پس انداز افتتاح کند و چنانچه در زمان افتتاح حساب قید نماید که خود، حق برداشت از حساب مذکور را دارد، در این صورت برداشت از این حساب، منحصر با جد پدری می باشد، در غیر این صورت با توجه به سمت ولایت که قانون گذار در ماده ۱۱۸۱ قانون مدنی پدر و جد پدری را در عرض یکدیگر قرار داده است، هر یک از ایشان تا رسیدن صغیر به سن کبر، حق برداشت از حساب مزبور را خواهند داشت.

ب - افتتاح حساب پس انداز توسط مادران:

به موجب ماده واحده مصوب ۲۱ فروردین ماه ۱۳۵۷ شمسی و بر اساس اظهارنظر شورای عالی قضایی (موضوع نامه شماره ۶۴۴۷ مورخ ۱۳۵۷/۱۲/۵ اداره نظارت بر امور بانکها) مادران اطفالی که حتی دارای ولی قهری (پدر و جد پدری) هستند می توانند برای فرزندان صغیر خود فقط حساب قرض الحسنه پس انداز افتتاح نمایند و حق برداشت از حساب مزبور تا رسیدن طفل به سن ۱۸ سال منحصراً با بازکننده حساب (مادر) خواهد بود.

پ - گشایش حساب پس انداز برای صغیر ممیز:

با توجه به ماده واحده «قانون اجازه افتتاح حساب پس انداز برای اطفال مصوب ۱۳۵۷/۱/۲۸ مندرج در روزنامه رسمی شماره ۹۷۲۴ مورخ ۱۳۵۷/۲/۱۶» اطفالی که به سن ۱۲ سال تمام رسیده باشند می توانند شخصاً به نام خود حساب پس انداز افتتاح نمایند. حق برداشت از این حسابها منحصراً با صاحب حساب می باشد. دارندگان این قبیل حسابها پس از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام می توانند از موجودی حساب خود برداشت نمایند.

ت - گشایش حساب پس انداز توسط اشخاص غیر برای اطفال:

افتتاح حساب و برداشت از آن برای اطفال فقط از حقوق اولیاء و یا وصی و یا قیم آنها است و اشخاص دیگر چنان حقی را ندارند. از آنجا که چنین اتفاقی می افتد که اشخاص دیگر نیز نسبت به افتتاح حساب برای اطفالی که نسبت به آنها حق ولایت و یا وصایت و یا قیمیت ندارند ابراز تمایل می نمایند، لذا بخش حقوقی کمیسیون هماهنگی بانکها با تدوین ضوابط خاصی، افتتاح حساب پس انداز به نام اطفال را توسط اشخاص (غیر از ولی، وصی و قیم) از طریق اعطای وکالت به بانک مجاز شمرده است مشروط بر آن که بانک می تواند وکالتاً حساب افتتاح شده را در زمانی که صاحب حساب به سن قانونی رسیده است، به نام آنها تغییر دهد.

گروه دوم: افرادی هستند که سن آنها بیش از ۱۸ سال تمام است.

- گشایش حساب پس انداز برای اشخاص غیر رشید و مجانبین:

برای سفیه یا مجنون (بعد از ۱۸ سالگی) قیم قانونی می تواند حساب پس انداز باز کند. به مجرد اینکه از سفیه یا محجور با تأیید مراجع قانونی رفع حجر شد، خود می تواند از حسابی که به نام او از قبل گشایش یافته است، استفاده نماید.

بخش دوم: انواع حساب قرض الحسنه پس انداز

حساب قرض الحسنه پس انداز عادی:

الف) شرایط افتتاح سپرده قرض الحسنه پس انداز:

۱- افتتاح حساب قرض الحسنه توسط مادر صغیر به نام فرزند امکان پذیر بوده و حق برداشت از حساب تا رسیدن صغیر به سن قانونی فقط با مادر است.

۲- افرادی که ۱۲ سال تمام داشته باشند شخصاً می توانند نسبت به افتتاح حساب پس انداز قرض الحسنه اقدام نمایند و پس از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام خودشان از موجودی حساب برداشت نمایند.

۳- برای اطفال صغیر علاوه بر ولی قهری، قیم و اقوام او (مادر، برادر، خواهر و غیره) و یا شخص دیگری می تواند حساب باز کند. افتتاح حساب پس انداز به نام اطفال توسط سایر اشخاص (غیر از ولی، قیم و وصی) از طریق اعطای وکالت به بانک مجاز است مشروط بر آنکه بانک بتواند وکالتاً حساب افتتاح شده را در زمانی که صاحب حساب به سن قانونی می رسد به نام او تغییر دهد.

پس از رسیدن طفل به سن تعیین شده، قرارداد افتتاح حساب جدیدی، حسب مورد با وی یا ولی / قیم طفل تنظیم می گردد (در صورتی که سن تعیین شده قبل از ۱۸ سالگی یا صدور حکم رشد باشد قرارداد باید با ولی یا قیم طفل تنظیم گردد). همچنین با توجه به اینکه تحویل و تسلیم حساب به ذینفع، مورد تعهد بانک بوده و به صورت قهری انجام می شود، ابطال تمبر مالیاتی ضرورتی ندارد.

۴- افراد می توانند به وکالت از طرف سایر اشخاص (اعم از حقیقی یا حقوقی) با قبول شرایط عمومی و ارائه وکالت نامه رسمی که در آن گشایش حساب پس انداز قرض الحسنه مورد نظر ذکر شده باشد نسبت به افتتاح حساب اقدام نمایند.

۵- افتتاح حساب پس انداز قرض الحسنه برای اطفال صغیر به وسیله ولی و قیم و برای محجور و غایب و مفقودالاثرتوسط امین منصوب از طرف دادگاه امکان پذیر است.

۶- دو یا چند نفر به طور مشترک می‌توانند نزد بانک نسبت به افتتاح حساب پس انداز قرض الحسنه اقدام نمایند در این‌گونه موارد بایستی سهم هر یک از دارندگان حساب و همچنین نحوه برداشت از حساب (با امضا چه کسانی برداشت انجام شود) مشخص باشد. در صورتی که سهم هر یک از دارندگان حساب یا نحوه برداشت معین نباشد در این صورت سپرده بالسویه متعلق به دارندگان حساب می‌باشد و برداشت از آن فقط با امضا کلیه دارندگان امکان‌پذیر است.

۷- اشخاص حقوقی نیز می‌توانند نسبت به افتتاح حساب پس انداز اقدام نمایند، افتتاح حساب به وسیله صاحبان امضا مجاز و ارائه مدارک ذیربط صورت می‌گیرد.

۸- افتتاح حساب قرض الحسنه پس انداز به نفع افراد کبیر دارای اهلیت قانونی توسط اشخاص غیر از وکیل یا قائم مقام قانونی آنان امکان‌پذیر است. به نحوی که در زمان افتتاح، مشخصات دقیق و کامل شناسنامه‌ای صاحب حساب، توسط افتتاح‌کننده حساب، در اختیار شعبه قرار گرفته و دفترچه حساب صادره به شخص افتتاح‌کننده حساب تحویل می‌گردد. حق برداشت از حساب مذکور، توسط افتتاح‌کننده، امکان‌پذیر نبوده و صاحب حساب با ارائه دفترچه حساب به شعبه قادر خواهد بود، از حساب مفتوحه، برداشت نماید.

(شعبه موظف است در بالای صفحه مشخصات دفترچه و کارت افتتاح حساب، عبارت «پرداخت از حساب، مشروط به مراجعه صاحب حساب به شعبه، شناسایی وی و تکمیل اسناد بانکی است» را با خودکار قرمز درج نماید)

۹- در مورد اشخاص بیسواد الصاق عکس به کارت نمونه امضا و دفترچه حساب الزامی است. در مورد این اشخاص مهر آنان جایگزین امضا خواهد بود. در صورت مفقود شدن مهر صاحب حساب، باید مراتب کتبا توسط صاحب حساب به بانک اعلام گردد تا پس از احراز هویت کامل فقدان مهر در کارت نمونه امضا سابق یادداشت گردد و نمونه امضا (مهر) جدید تکمیل و پس از الصاق عکس به انضمام کارت قبلی در بانک نگهداری شود.

۱۰- گشایش انواع حساب‌های پس انداز و سپرده مستلزم قبول شرایط و امضا کلیه اوراق مربوط به کارت افتتاح حساب توسط افتتاح‌کننده حساب می‌باشد.

(ب) ویژگی‌های حساب قرض الحسنه پس انداز عادی:

۱- بانک استرداد اصل سپرده‌های قرض الحسنه پس انداز را تعهد و تضمین نموده است.

۲- به این نوع حساب سود تعلق نمی‌گیرد.

۳- حداقل مبلغ برای افتتاح حساب و حداقل مبلغ برای شرکت در قرعه کشی حساب، به وسیله شورای پول و اعتبار تعیین می‌شود و چنانچه موجودی حساب به کمتر از حداقل مبلغ تعیین شده برسد، در قرعه کشی شرکت داده نخواهد شد.

۴- با مراجعه دارنده حساب و یا وکیل قانونی وی، مبلغ سپرده از طرف بانک پرداخت می‌گردد.

ج) مدارک مورد نیاز افتتاح حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه برای اشخاص حقیقی:

۱- تصویر مصدق شناسنامه صاحب حساب یا کارت شناسایی مورد قبول بانک، (گواهینامه رانندگی، پاسپورت یا کارت ملی دارای اعتبار به علاوه اصل مدارک مزبور)

هنگام افتتاح حساب برای محجورین، صغار، غایبین و مفقودالاثراً، تصویر مصدق شناسنامه یا کارت شناسایی معتبر امین، قیم یا ولی نیز ضروری است.

۲- تسلیم فتوکپی شناسنامه یا کارت شناسایی معتبر ولی و برگ تأیید سمت قیم و امین که به وکالت افتتاح حساب نموده‌اند، و الصاق آن‌ها به کارت حساب الزامی می‌باشد.

۳- در افتتاح حساب به وسیله وکیل ارائه اصل شناسنامه وکیل و همچنین اصل وکالتنامه ضروری می‌باشد. فتوکپی شناسنامه وکیل و همچنین فتوکپی وکالتنامه نیز اخذ و ضمیمه کارت نمونه امضا می‌گردد. در ضمن ضروری است در متن وکالتنامه، اختیار افتتاح حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز صراحتاً به وکیل تفویض شده باشد.

۴- گذرنامه و برگ اقامت، در صورتی که بازکننده حساب از اتباع خارجی باشد.

۵- از مورخ ۱۳۸۶/۷/۱ به بعد از ارائه کارت ملی جهت افتتاح حساب الزامی می‌باشد.

۶- در افتتاح حساب برای اطفال صغیر توسط اشخاص غیر از ولی و قیم، علاوه بر تکمیل برگ افتتاح حساب و ارائه مدارک عمومی مورد نیاز، از نمونه فرم استفاده شده و تمبر مالیاتی بر روی فرم مذکور الصاق و ابطال می‌گردد.

د) مدارک مورد نیاز جهت افتتاح حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه برای اشخاص حقوقی:

۱- یک نسخه از تصویر مصدق اساسنامه یا شرکتنامه شخص حقوقی و روزنامه رسمی کشور جمهوری اسلامی ایران که در آن اولین آگهی ثبت شرکت، آخرین تغییرات و اسامی صاحبان امضاهای مجاز چاپ شده باشد.

۲- تأییدیه وزارت کار و امور اجتماعی یا سازمان مرکزی تعاون کشور بر حسب مورد در خصوص شرکت‌های تعاونی

مسکن (کارگری و غیر کارگری)

۳-ارائه اصل شناسنامه صاحبان امضای مجاز و ارائه مهر اشخاص حقوقی جهت ممهور نمودن مدارک افتتاح حساب و یک نسخه از تصویر مصدق شناسنامه‌های صاحبان امضا مجاز.

ه) شرایط برداشت یا استرداد حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه توسط اشخاص حقیقی:

۱- اشخاصی که به سن ۱۸ سال تمام رسیده باشند، با ارائه اصل شناسنامه یا کارت شناسایی معتبر مورد قبول بانک می‌توانند از حساب برداشت نمایند.

۲- هر شخص حقیقی کمتر از ۱۸ سال که به حکم دادگاه اجازه تصرف در اموال خود را داشته باشد، با ارائه حکم رشد و همچنین اصل شناسنامه می‌تواند از حساب برداشت نماید.

۳- اگر حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه به وسیله فردی که ۱۲ سال تمام دارد افتتاح شده باشد، پس از آنکه به سن ۱۵ سالگی تمام برسد می‌تواند شخصاً از حساب خود برداشت کند.

۴- اگر حساب به وسیله مادر و به نام فرزند صغیر او افتتاح شده باشد، حق برداشت تا رسیدن سن صغیر به ۱۸ سال تمام فقط با مادر است.

۵- برداشت از حساب صغیر توسط قیم و امین منوط به ارائه اجازه دادگاه (سرپرستی) و همچنین ارائه اصل شناسنامه قیم و امین می‌باشد.

۶- ولی تا قبل از رسیدن سن صغیر به ۱۸ سال تمام و یا تا زمان ارائه حکم رشد توسط صغیر (قبل از ۱۸ سال) می‌تواند نسبت به برداشت از حساب با ارائه شناسنامه اقدام نماید.

۷- ولی، قیم یا امین موظفند هر گونه تغییرات در وضع صغیر یا محجور و غایب و مفقودالاثَر (از قبیل رشد، فوت، رفع حجر و حضور غایب و غیره) را هنگام برداشت از حساب یا قبل از آن کتباً و در مقابل اخذ رسید به بانک اطلاع دهند.

۸- برداشت از حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه برای افراد کبیر که توسط اشخاص غیر از وکیل یا قائم مقام قانونی آنان افتتاح گردیده است، با مراجعه صاحب حساب به شعبه، ارائه دفترچه حساب و تکمیل کارت نمونه امضا امکان‌پذیر بوده و افتتاح‌کننده حق برداشت ندارد.

۹- در حساب‌های مشترک نحوه برداشت با توجه به روشی که دارندگان حساب در هنگام افتتاح حساب معین کرده‌اند، خواهد بود. ارائه اصل شناسنامه یا کارت شناسایی معتبر برای برداشت الزامی می‌باشد.

توضیح ۱: چنانچه هر یک از شرکا حساب کتباً دستور جدیدی برای حساب به بانک اعلام نمایند که مغایر دستور قبلی باشد، بانک از پرداخت در مقابل امضا یا امضاهای تعیین شده قبلی تا اعلام نظر سایر شرکا و یا مراجع قانونی ذیصلاح خودداری می‌نماید.

توضیح ۲: هر گاه هر یک از صاحبان امضا بخواهد برای استفاده از تمام موجودی حساب به شخص ثالثی وکالت بدهد قبول آن از طرف بانک مستلزم این است که بقیه صاحبان امضا کتباً و صریحاً به بانک اطلاع داده باشند که شخص مذکور (یکی از صاحبان امضا) حق دارد برای برداشت از تمام موجودی حساب به دیگری وکالت بدهد.

(و شرایط برداشت یا استرداد حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه توسط اشخاص حقوقی):

۱- برداشت از حساب و یا استرداد سپرده اشخاص حقوقی فقط با صاحبان امضای مجازی است که کتباً از طریق شخص حقوقی به بانک معرفی شده و نام آن‌ها در روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران درج گردیده است. ارائه اصل شناسنامه یا کارت شناسایی معتبر صاحبان امضا مجاز الزامی است.

۲- هرگونه تغییر در امضاهای مجاز یا مهر شخص حقوقی برای استرداد یا برداشت از حساب منوط به وصول نامه کتبی از طرف شخص حقوقی و تسلیم روزنامه رسمی مشتمل بر اسامی صاحبان امضا مجاز جدید خواهد بود.

۳- چنانچه شخص حقوقی با ارسال نامه، تغییر امضاهای مجاز را به شعبه اعلام نماید، شعبه موظف است تا تاریخ وصول روزنامه رسمی، از پرداخت وجه خودداری نماید.

۴- پس از وصول روزنامه رسمی با ارائه اصل شناسنامه صاحبان امضا جدید، نسبت به تکمیل کارت نمونه امضا جدید اقدام می‌گردد.

۵- تغییر امضاهای مجاز و یا انسداد هر یک از حساب‌های وزارتخانه‌ها و موسسات دولتی نزد شعب، با نظر خزانه و اعلام اداره حسابداری کل انجام می‌شود.

۶- افتتاح کنندگان این حساب، در قرعه کشی حساب‌های قرض‌الحسنه شرکت خواهند نمود و از جوایز آن برخوردار می‌گردند.

۷- شرایط اعطا جایزه، مفتوح بودن حساب در تاریخ قرعه کشی و داشتن حداقل موجودی برای مدت ۳ ماه متوالی یا ۹۰ روز کامل می‌باشد.

۸- نحوه قرعه کشی و امتیاز طبق قوانین جاری بانک و مصوبه شورای پول و اعتبار سالانه اعلام می‌گردد.

ز) مفقود شدن دفترچه پس انداز:

- ۱- چنانچه دفترچه پس انداز دارندگان حساب مفقود شود، صاحب حساب بایستی مراتب را کتباً به شعبه مربوطه اعلام نماید در صورت عدم اطلاع، مسئولیت هر گونه سوء استفاده از حساب به عهده دارنده حساب خواهد بود.
- ۲- در این گونه موارد شعب پس از اخذ درخواست کتبی از مشتری مبنی بر مفقود شدن دفترچه حساب، با انتقال مزایا و سوابق حساب قدیم به حساب جدید (در سیستم)، شماره حساب جایگزین حساب مفقودی را با خط قرمز بر روی کارت افتتاح حساب مشتری درج و دفترچه جدید را به وی تحویل می دهند.

ح) نحوه عمل در صورت فوت دارنده حساب پس انداز قرض الحسنه:

۱- شعبه به محض اطلاع از فوت دارنده حساب بایستی حساب مذکور را مسدود و موضوع را بر روی کارت نمونه امضا و برگ افتتاح حساب درج نماید.
۲- مبلغ پس انداز یا جوائز متعلق به آن به نسبت سهم هر یک از ورثه طبق برگ انحصار وراثت بین وراث قانونی تقسیم می گردد، برای انجام این امر وراث بایستی دادنامه انحصار وراثت و گواهی مفاصا حساب مالیاتی که موجودی حساب متوفی در آن قید شده باشد را به بانک تسلیم نمایند.
۳- چنانچه کلیه وراث برای دریافت مبلغ پس انداز در بانک حاضر نباشند شعبه بایستی سهم حاضرین را پرداخت و بقیه را با صدور سند انتقالی به حساب بستانکاران موقت انتقال دهد و پس از مراجعه بقیه وراث به آنها پرداخت گردد.
۴- چنانچه شعبه تشخیص دهد وراث برای هزینه های ضروری تدفین و مراسم ترحیم نیاز به پول دارند، می تواند موافقت نماید حداکثر تا مبلغ ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال در صورتی که موجودی متوفی کفایت نماید در اختیار وراث طبقه اول متوفی قرار گیرد.

در صورتیکه متوفی، وراث طبقه اول نداشته باشد، پرداخت وجه به وراث حین الفوت متوفی در طبقه دوم و در صورتی که متوفی وراث طبقه دوم نیز نداشته باشد، به وراث حین الفوت در طبقه سوم و همچنین وصی متوفی به موجب آخرین وصیت نامه رسمی تنظیمی معتبر یا وصیت نامه عادی که در محکمه به اثبات رسیده است، جهت انجام هزینه های ضروری مربوط به کفن و دفن و برگزاری مراسم تدفین بلامانع می باشد.

۱-۴- پرداخت به وراث حین الفوت در طبقات سه گانه ارث و نیز وصی قانونی وی به ترتیب ذیل خواهد بود:

۱-۴-۱- در صورت مراجعه و تقاضای وراث طبقه اول (پدر، مادر، اولاد، اولاد اولاد) و همسر متوفی

۲-۱-۴-در صورت مراجعه و تقاضای وراثت طبقه دوم (اجداد، برادر، خواهر، اولاد آنها) و همسر متوفی

۳-۱-۴-در صورت مراجعه و تقاضای وراثت طبقه سوم (عمو، عمه، دایی، خاله و اولاد آنها) و همسر متوفی

۴-۱-۴-در صورت مراجعه و تقاضای وصی قانونی به موجب آخرین وصیت‌نامه رسمی معتبر یا وصیت‌نامه عادی تصدیق شده در مرجع قضایی.

پس از پرداخت به شرح فوق مراتب در تهران به اداره کل مالیات بر ارث و اراضی بایر و در شهرستان‌ها به ادارات امور اقتصادی و دارایی محل اطلاع داده می‌شود. مورخ (بخشنامه شماره ۳۷۸۶/۳۷۸۶-۶۴۹/۲۰۱-مورخ ۱۳۸۲/۲/۲ سازمان امور مالیاتی کشور)

پرداخت مجموعاً تا سقف ده میلیون ریال به شرح فوق، نیازی به ارائه گواهی موضوع ماده ۳۵ قانونه مالیاتی مستقیم، مصوب اسفندماه سال ۱۳۶۶ ندارد.

۲-۴-اخذ تعهد نامه الزامی می‌باشد.

۳-۴-هزینه یاد شده از محل هر نوع حساب پس‌انداز یا سپرده متعلق به متوفی قابل پرداخت خواهد بود.

۴-۴-پرداخت ترجیحاً در یک مرحله صورت پذیرد.

۵-۴-در صورت عدم امکان احراز نبود ورثه در طبقه یا طبقات پیشین، اخذ گواهی حصر وراثت صادره از مرجع قضایی الزامی خواهد بود.

ماده - ۳۵ ادارات ثبت اسناد و املاک موقعی که مال غیر منقول را به اسم وراثت یا موصی له ثبت می‌نمایند و همچنین کلیه دفاتر اسناد رسمی در موقعی که می‌خواهند تقسیم‌نامه یا هر نوع معامله وراثت راجع به ما ترک را ثبت کنند، باید گواهی‌نامه اداره امور مالیاتی صلاحیتدار را مبنی بر عدم شمول مالیات یا اینکه مالیات مربوطه کلاً پرداخت یا ترتیب یا تضمین لازم برای پرداخت آن داده شده‌است، مطالبه نمایند و قبل از ارائه این گواهی‌نامه مجاز به ثبت نیستند.

۵-در صورت فوت هر یک از دارندگان حساب مشترک، با اطلاع کتبی به بانک، حساب مشترک توسط بانک مسدود و موجودی حساب به نسبتی که هنگام افتتاح حساب تعیین شده است با اخذ مدارک قانونی به ورثه و سایر شرکا پرداخت خواهد شد چنانچه ورثه یا هر یک از شرکا در شعبه حاضر نباشند، سهم آنها در حساب بستانکاران موقت نگهداری خواهد شد.

فصل دوم - حساب قرض الحسنه جاری

بخش اول: تعریف

حساب جاری: یکی از انواع سپرده‌های بانکی، حساب سپرده‌های قرض الحسنه جاری است که با رعایت ضوابط قانونی و مقررات موضوعه در دفاتر بانک به نام اشخاص حقیقی یا حقوقی با تنظیم قراردادی بین بانک و مشتری افتتاح می‌شود و طبق ماده (۱۰) قانون مدنی رعایت مفاد آن قرارداد برای بانک و مشتری الزامی است. قرارداد حساب جاری جزء عقود جایز و بدون مدت محسوب می‌گردد.

بخش دوم: نکته‌های قابل توجه

۱- افتتاح دو یا چند حساب جاری برای یک شخص (حقیقی یا حقوقی):

افتتاح دو یا چند حساب جاری برای یک شخص اعم از حقیقی یا حقوقی منع قانونی و آیین‌نامه‌ای ندارد، لازم است که متصدیان امر از نیت صاحب حساب در این زمینه آگاه شوند و پس از توجیه کافی مشتری اقدام کنند.

۲- هزینه‌های مالیاتی:

الف- حق تمبر

ماده ۴۴ ق.م «از هر برگ چک که از طرف بانک‌ها چاپ می‌شود در موقع چاپ دویست (۲۰۰) ریال حق تمبر اخذ می‌شود»

ماده ۴۵ ق.م «از اوراق مشروحه زیر نسبت به مبلغ آن‌ها معادل سه در هزار حق تمبر اخذ می‌شود: برات، فته طلب (سفته) و نظایر آن‌ها.

تبصره - حق تمبر مقرر در این ماده بابت کمتر از هزار ریال معادل حق تمبر هزار ریال خواهد بود»

ب - گشایش حساب جاری - وکالت‌نامه - ضمانت‌نامه و ... :

بر اساس ماده ۴۷ قانون مالیات‌های مستقیم مصوبه ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ «از کلیه قراردادهای و اسناد مشابه آن‌ها به شرح ذیل که بین بانک‌ها و مشتریان آن‌ها مبادله یا از طرف مشتریان تعهد می‌شود، در صورتی که در دفاتر اسناد رسمی ثبت نشود، معادل ده هزار (۱۰,۰۰۰) ریال حق تمبر اخذ می‌شود:

۱- برگ قبول شرایط عمومی حساب جاری.

۲- قرارداد وام یا اعطای تسهیلات از هر نوع که باشد. ...

۳- قراردادهای انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری.

۴- وکالت‌نامه‌های بانکی که در دفتر بانک تنظیم می‌شود و مشتریان حق امضای خود را به دیگری واگذار می‌نمایند.

۵- قراردادهای دیگری که بین بانک‌ها و مشتریان منعقد می‌شود و طرفین تعهدات و مسئولیت‌هایی را به عهده می‌گیرند. ...

۶- ضمانت‌نامه‌های صادره از طرف بانک‌ها.

۷- تقاضای صدور ضمانت‌نامه در صورتی که تقاضا از طرف بانک قبول شده و ضمانت‌نامه صادر گردد»

فصل سوم - ضوابط قانونی و مقررات موضوعه حساب جاری

بخش اول: مقررات و شرایط عمومی گشایش حساب جاری

پس از آنکه تقاضای مشتری برای گشایش حساب جاری پذیرفته شد، برگ مقررات و شرایط عمومی گشایش حساب جاری را برای مطالعه و عقد قرارداد بین بانک و مشتری در اختیارش قرار می‌دهند.

۱- دارنده حساب حق ندارد به اعتبار معاملات خود بانک مادامی که وجوه آن‌ها به حساب او ثبت نشده است، چک صادر کند و بانک الزامی در پرداخت وجه چنین چک‌هایی را نخواهد داشت.

۲- چنانچه با توجه به مقررات، وجه چک از طرف بانک پرداخت نشود جوابگوی هرگونه دعوای احتمالی و جبران خسارت دارنده چک به عهده صاحب حساب می‌باشد و هرگونه مسئولیت قانونی ناشی از عدم پرداخت وجه چک نیز به عهده صاحب حساب خواهد بود.

۳- دارندگان حساب بانک باید دسته چک‌هایی را که از طرف بانک به آن‌ها داده می‌شود حفظ کنند، چنانچه هر یک از برگ‌های چک به علتی مفقود شود یا به سرقت رود دارندگان حساب باید بانک را بدون تأخیر کتباً آگاه سازند و در صورتی که اطلاع ندهند و بانک وجه چنین چک یا چک‌ها را بپردازد، مسئولیتی نخواهد داشت.

۴- بانک هنگام پرداخت وجه چک دقت لازم را در صحت مندرجات و امضای صادرکننده خواهد داشت. با این حال در مورد جعل امضا یا دستبردگی در مندرجات چک، در صورتیکه تشخیص آن در بادی نظر ممکن نباشد و ظاهراً امضای صادرکننده طبق نمونه‌ای باشد که به بانک معرفی شده است، هیچگونه مسئولیتی متوجه بانک نخواهد بود. بعلاوه بانک مسئولیتی نسبت به تقلب و الحاق در ظهر چک یا جعل امضای پشت نویسان نخواهد داشت. بنابراین کلیه

زیان‌هایی که بر اثر تقلب در چک و برگ درخواست دسته چک یا گم شدن آن‌ها پیش آید، متوجه صاحب حساب خواهد بود.

تبصره-۱ تاریخی که بعضی اشخاص بنا به عادت ذیل امضا می‌گذارند، جزء امضا محسوب نخواهد شد.

تبصره-۲ صاحبان حساب باید نهایت دقت را در تنظیم چک‌ها بکار برند به قسمی که حتی الامکان دستبردگی یا الحاق در مندرجات چک میسر نباشد، برای این منظور لازم است مبلغ چک و اعداد طوری نوشته شود که علاوه بر خوانا بودن، امکان اضافه کردن کلمه یا عددی به آن مقدور نباشد در غیر این صورت بانک مسئولیتی نسبت به پرداخت وجه چک نخواهد داشت.

تبصره-۳ در مورد چک‌هایی که دارای ظهرنویسان متعددی می‌باشد، صرف ملاحظه بانک به اینکه ردیف پشت نویسی‌ها مرتب است با احراز هویت آخرین امضا کننده که چک را برای دریافت ارائه می‌کند کافی است و بانک هیچگونه مسئولیتی نسبت به صحت امضای سایر پشت نویسان نخواهد داشت.

۵-مانده حساب‌های ارزی دارندگان حساب، تابع قوانین ارزی ایران و هر کشوری که ارز متعلق به آن کشور است خواهد بود.

۶-بانک برای وصول هر نوع مطالبات و خسارات ناشی از معاملات بانکی، حق دارد از هر نوع اعتبار و اسناد و اوراق بهادار اعم از ارزی و ریالی و موجودی‌های ارزی و ریالی و هر نوع سپرده و غیره و هر قسم مال و طلب دارنده حساب همچنین شخص یا اشخاص تحت ولایت او نزد خود تحت هر عنوان که باشد بدون هیچگونه تشریفاتی رأساً تهاتر و برداشت کند و بنا به نظر و تشخیص خود بابت هر نوع طلب از دارنده حساب که مایل باشد محسوب دارد و در صورت عدم تکافو، بقیه طلب خود را از او مطالبه و دریافت دارد و دارنده حساب حق هر گونه اعتراض و گفتگویی را تحت هر عنوان که باشد از خود سلب می‌کند.

۷-دفاتر و کارت‌های حسابداری بانک در مقابل دارندگان حساب سند و دلیل معتبر خواهد بود.

۸-هرگاه وجه چک یا چک‌هایی که تمام یا قسمتی از محل آن در حساب جاری دارنده حساب موجود نباشد از طرف بانک پرداخت شود و بطور کلی در هر موقعی که بانک هر مبلغ یا مبالغی بتدریج یا دفعتاً بابت هر نوع معامله و عمل و اقدامی به هر عنوان و جهتی که باشد، از اصل و کارمزد و خسارت و هزینه‌های بانکی و قانونی و غیره، حساب جاری دارنده حساب را بدهکار کند بدهی حساب جاری در هر حال و در هر موقع دین مسلم و قطعی صاحب حساب به بانک

محسوب می‌شود و به صرف مطالبه بانک، به استناد همین مقررات و شرایط عمومی و بدون اینکه محتاج به ارائه و اقامه مدرک و دلیل دیگری باشد، قابل مطالبه و وصول از صاحب حساب می‌باشد بعلاوه با توجه به ماده ۶ همین شرایط عمومی، بانک می‌تواند از هر نوع اموال و موجودی حساب‌های دارنده حساب رأساً و مستقیماً برداشت کند.

۹- اگر بانک تحت هر عنوان به اشتباه یا من غیر حق، وجوه یا ارقامی به حساب دارنده حساب منظور نماید و یا محاسبه هر نوع اشتباهی بنماید و بطور کلی به هر نحو غیر مجازی دارنده حساب از وجوه بانک استفاده کند بانک در هر موقع مجاز و مختار است رأساً و مستقلاً و بدون انجام هیچگونه تشریفات اداری و قضایی در رفع اشتباه و برگشت از حساب‌های دارنده حساب اقدام کند و تشخیص بانک نسبت به وقوع اشتباه یا پرداخت بدون حق و لزوم برگشت از حساب معتبر است و صاحب حساب حق هرگونه اعتراض را به عمل بانک از هر جهت از خود سلب کرده است و دارنده حساب هم مکلف است علاوه بر وجوهی که من غیر حق مورد استفاده قرار داده است خسارت ناشی از آن را به میزانی که بانک اظهار کند معادل سود و کارمزد در بخش خدماتی به بانک بپردازد.

۱۰- چنانچه صاحب حساب تصویر متن و ظهر چک صادره خود را بخواهد ارائه تصویر آن صرفاً به وی (صاحب حساب) و یا مراجع قضایی بلامانع می‌باشد. (بخشنامه شماره ۳۵/۱۰۵۰ مورخ ۱۳۸۷/۱۰/۲۸ اداره نظارت بر بانک‌های بانک مرکزی)

۱۱- در مورد عزل یا تغییر اختیارات و کیلی که به موجب وکالت‌نامه ثبتی یا تنظیم شده در بانک به وکالت از طرف دارنده حساب تعیین و معرفی شده و به موجب آن وکیل مجاز گردیده است به نام دارنده حساب با بانک معاملاتی انجام دهد و از وجوه دارنده حساب استفاده کند دارنده حساب باید عزل یا تغییر اختیارات را کتبی (با اخذ رسید) به شعبه مربوط اطلاع دهد و مادام که اطلاع کتبی دارنده حساب به شعبه بانک نرسیده است وکالت‌نامه را معتبر خواهد دانست و لو اینکه فسخ یا تغییر شرایط آن در دفتر اسناد رسمی به ثبت رسیده باشد.

۱۲- کارت‌های حساب جاری دارندگان حساب در جریان سال (پس از پر شدن هر صفحه) و در پایان اسفندماه سال آخرین صفحه برای صاحبان حساب فرستاده می‌شود مگر در مورد دارندگان حسابی که از بانک تقاضا کرده باشند در مدت‌های کوتاه‌تری صورت حساب برای آن‌ها فرستاده شود. در هر حال چنانچه تا پایان فروردین ماه هر سال آخرین صفحه صورتحساب بدست دارنده حساب نرسد دارنده حساب موظف است بانک را کتبی مطلع سازد. در غیر اینصورت از طرف بانک صورتحساب رسیده تلقی خواهد شد.

تبصره ۱- اگر دارندگان حساب مقیم در محل شعبه بانک در مدت یک ماه و دارندگان حساب مقیم در سایر نقاط ایران در مدت دو ماه و دارندگان حساب مقیم خارج از کشور در مدت ۴ ماه از تاریخ دریافت صورتحسابی که برای آن‌ها (به آخرین نشانی معین شده از طرف آن‌ها) فرستاده شود، ایرادی به صورتحساب نداشته باشند بانک چنین تلقی خواهد نمود که صحت صورتهای مزبور مورد تصدیق دارندة حساب قرار گرفته است.

تبصره ۲- دارندة حساب موظف است به محض تغییر محل اقامت، بانک را از نشانی جدید خود کتبی یا تلگرافی مطلع سازد و مادام که نشانی جدید به شرح مذکور به اطلاع شعبه طرف حساب نرسیده است کلیه مراسلات و اوراق و اخطاریه‌ها و صورتحساب‌ها به آخرین نشانی دارندة حساب ارسال خواهد شد.

همچنین تغییرات در هیأت مدیره و دارندگان امضای مجاز نیز باید با ارسال مدارک، به موقع و کتبی به اطلاع بانک برسد.

۱۳- حساب‌های جاری علاوه بر موارد قانونی و در هر موقع و موردی بنا به تصمیم یکی از طرفین (بانک یا دارندة حساب) ممکن است بسته شود.

توضیح: اداره نظارت بر امور بانک‌های بانک مرکزی ایران به موجب نامه شماره ۱۸۵۹ / نت مورخ ۲۰/۱۲/۳ تصحیح و تغییر کامل این بند را به شکل زیر الزاماً از بانک‌ها خواستار شده است:

« ۱-بانک حساب جاری اشخاصی را که مبادرت به صدور یک فقره چک بلامحل بنماید و بنا به تقاضای دارندة چک منجر به صدور گواهینامه عدم پرداخت به علت فقدان موجودی و یا کسر موجودی شود تحت عنوان حساب جاری درگیر تلقی و از اعطای دسته چک جدید به صاحبان این قبیل حساب‌ها خودداری می‌نماید»

«تبصره: در صورتی که صاحب حساب درگیر ظرف مدت ده روز از تاریخ صدور گواهینامه عدم پرداخت حسن نیت خود را با تأمین وجه چک برگشت شده در بانک و یا ارائه رضایت‌نامه دارندة چک مزبور اثبات نماید مشمول مفاد بند ۱ نخواهد بود»

سپس در بخشنامه مذکور وظایف بانک‌ها را در اجرای بند یک و تبصره آن یادآور شده است:

« ۲- فقط اسامی و مشخصات حساب‌های درگیر مذکور در بند یک که به تشخیص آن بانک از دریافت دسته چک جدید محروم شده‌اند می‌باید، در پایان هر ماه از طریق دفاتر آمار و اطلاعات و یا مدیریت امور مناطق آن بانک به

تفکیک استان های کشور در فهرستهایی طبق نمونه پیوست تهیه به طور یک جا به مدیریت نظارت بر امور بانکها، اداره اطلاعات بانکی ارسال گردد.»

«۳-...بعد از گذشت ده روز از تاریخ صدور گواهینامه عدم پرداخت و محرومیت صاحب حساب درگیر از دریافت دسته چک جدید فقط در صورت تأمین وجه چک برگشت شده و یا ارائه رضایتنامه دارنده آن ... ارائه دسته چک جدید امکان پذیر خواهد بود...»

در بند پنج بخشنامه شماره ۳۵/۱۸۵۹ مورخ ۱۳۷۰/۱۲/۳ بانک مرکزی ایران خطاب به کلیه بانکهای کشور با اشاره به «...بنا به تصمیم یکی از طرفین (بانک یا دارنده حساب) ممکن است بسته شود»

که در متن تمام مقررات و شرایط عمومی گشایش حساب جاری نوشته شده است می نویسد: «... حساب جاری اشخاص فقط طبق مقررات قانون صدور چک یا دستور صریح مقامات قضایی ذی صلاح، از طرف بانک قابل انسداد می باشد. از این رو قید هرگونه شرطی که بانک گشایش کننده حساب را مجاز نماید به طور یک جانبه قرارداد حساب جاری اشخاص را فسخ نماید. از نظر این بانک قابلیت اجرا ندارد...»

۱۴- چنانچه صاحب حساب و در مورد حسابهای مشترک یکی از دارندگان حساب فوت نماید، مادام که اطلاع کتبی به شعبه بانک نرسیده باشد و چکهای صادره عهده حساب مزبور پرداخت شود، هیچگونه مسئولیتی متوجه بانک نخواهد بود. پس از اطلاع از فوت دارنده حساب نیز بانک چکهایی را که تاریخ مندرج در آن مقدم به تاریخ فوت باشد با احراز سایر شرایط پرداخت خواهد نمود.

۱۵- چنانچه مانده حساب دارنده حساب در حساب جاری در مدت دو سال تمام شمسی راکد بوده و گردش هم نداشته باشد در پایان سال دوم به حساب ماندههای مطالبه نشده منظور و از آن به بعد مادام که وضع به همین حال باقی باشد در پایان هر سال مبلغی به عنوان کارمزد برای جبران هزینههای دفتری طبق مقررات و تعرفه بانک به بدهکار حساب منظور و برداشت خواهد شد.

۱۶- در صورتیکه اسنادی به هر عنوان به بانک واگذار گردد و قبل از وصول وجوه آنها مورد استفاده دارنده حساب قرار گیرد و در سر رسید وصول نشده و یا منجر به واخواست گردد و در اثر آن بدهی دارنده حساب به بانک باقی بماند، چون به علت تأخیر در تادیه از تاریخ سر رسید تا تاریخ تسویه کامل بدهی مبلغی بر ذمه دارنده حساب تعلق خواهد گرفت لذا دارنده حساب با امضای ذیل این مقررات تعهد می نماید علاوه بر بدهی تادیه نشده جریمه تأخیر

تأدیه معادل تعرفه بانکی مانده بدهی برای هر سال نسبت به بدهی مذکور که بر حسب اوراق واگذاری بعهدہ گرفته و همچنین کلیه هزینه‌های واخواست و دادرسی و حق الوکاله را به بانک پرداخت نماید و به همین منظور دارنده حساب ضمن امضا این ورقه بطور غیر قابل برگشت به بانک اختیار داد که از تاریخ سررسید تا تاریخ تسویه کامل اصل بدهی معادل مبلغ مورد تعهد از حساب های دارنده حساب برداشت و یا به همان میزان از سایر دارایی‌های وی تملک نماید. اخذ مبلغ مقرر موضوع این ماده مانع تعقیب عملیات اجرایی برای وصول سایر مطالبات بانک نخواهد شد.

۱۷- در مورد حساب جاری اشخاص حقوقی ادعای عدم دخالت و یا سلب بعدی سمت و اختیارات از امضاکننده یا امضاکنندگان حساب در مورد چک‌هایی که عدم پرداخت آن‌ها مستند به عمل وی یا آنان باشد مؤثر نیست چنانچه امضا صاحبان حساب تغییر پیدا کند، بانک چک‌هایی را که قبل از تاریخ تغییر امضا و یا امضاها قبل صادر شده خواهد پرداخت.

۱۸- موجودی حساب جاری مشترک به نسبت سهمی که موقع افتتاح حساب از طرف صاحبان حساب تعیین می‌شود (بالتسویه یا با سهم نامساوی) متعلق به صاحبان حساب خواهد بود و اگر در کارت، سهمی تعیین نشده باشد بالتسویه به صاحبان حساب تعلق دارد.

۱۹- در صورت فوت یا حجر و یا ورشکستگی هر یک از صاحبان حساب و اطلاع کتبی به شعبه بازکننده حساب، همچنین در صورت وصول بازداشت نامه به شعبه بازکننده حساب، برای بازداشت موجودی حساب علیه هر یک از صاحبان حساب از مراجعی که قانوناً حق بازداشت اموال اشخاص را دارند، بانک حساب را مسدود نموده و موجودی حساب را به نسبت سهمی که موقع افتتاح حساب تعیین شده است (به شرح ماده ۱۸) تقسیم خواهد نمود که در این صورت سهم متوفی و محجور و ورشکسته و مدیون بر حسب مورد به ورثه و یا مراجع قانونی ذیصلاح پرداخت شده و سهم دیگری یا بقیه شرکا به حساب موقت در بانک منظور خواهد گردید.

۲۰- در مورد تعیین سهم صاحبان حساب مشترک، موجودی در تاریخ فوت یا حجر و یا ورشکستگی ملاک احتساب خواهد بود لیکن اگر تاریخ فوت یا حجر و ورشکستگی کتباً به بانک اعلام نشده باشد و بانک پرداختی نماید، هیچگونه مسئولیتی متوجه بانک نخواهد بود.

۲۱- در مورد بند ۱۹ یا هر مورد دیگر، بانک حق دارد حساب مشترک را مسدود نموده و سهم هر یک یا بعضی از صاحبان حساب را به حساب موقت مخصوص منتقل نماید. در این قبیل موارد، بانک مراتب را به صاحبان حساب اطلاع خواهد داد. به موجودی حساب موقت سود تعلق نمی‌گیرد.

بخش دوم: مقررات و شرایط حساب جاری مشترک

۱- حساب مشترک به حسابی گفته می‌شود که صاحب حساب بیش از یک نفر باشد و اختصاص به اشخاص حقیقی دارد.

۲- موجودی حساب مشترک به نسبت سهمی که موقع افتتاح حساب از طرف صاحبان حساب تعیین می‌شود (با نسبت های مساوی یا نامساوی) متعلق به صاحبان حساب خواهد بود.

۳- امضا یا امضاهایی که موقع افتتاح حساب برای استفاده از حساب تعیین می‌شود تا زمانی برای بانک معتبر خواهد بود که درخواست یا دستور کتبی مخالفی از طرف هیچ یک از صاحبان حساب به شعبه بانک واصل نشده باشد. در غیر اینصورت بانک از پرداخت در مقابل امضا یا امضاهای تعیین شده قبلی خودداری خواهد نمود.

تبصره: هرگاه هر یک از صاحبان امضا بخواهد برای استفاده از تمام موجودی حساب به شخص ثالثی وکالت بدهد قبول آن از طرف بانک مستلزم این است که بقیه صاحبان امضا کتباً و صریحاً به بانک اطلاع داده باشند که شخص مذکور حق دارد برای استفاده از تمام موجودی حساب به دیگری وکالت بدهد.

۴- در صورت فوت و یا حجر یا ورشکستگی هر یک از صاحبان حساب و اطلاع کتبی به بانک و همچنین در صورت وصول بازداشت‌نامه به شعبه بازکننده حساب برای بازداشت موجودی حساب علیه هر یک از صاحبان حساب از مراجعی که قانوناً حق بازداشت اموال اشخاصی را دارند، بانک حساب مشترک را مسدود نموده و موجودی حساب را به نسبت سهمی که موقع افتتاح حساب تعیین شده است تقسیم خواهد نمود که در اینصورت سهم متوفی و محجور و ورشکسته و مدیون بر حسب مورد به ورثه یا مراجع قانونی ذیصلاح پرداخت شده و سهم دیگری یا دیگران به حساب بستانکاران موقت در بانک منظور خواهد گردید.

۵- در مورد بند ۳ و ۴ یا هر مورد دیگری، بانک حق دارد حساب مشترک را مسدود نموده و سهم هر یک یا بعضی از صاحبان حساب را به حساب بستانکاران موقت منتقل نماید. در این قبیل موارد، بانک مراتب را به صاحبان حساب اطلاع خواهد داد. در صورتی که موجودی حساب به حساب بستانکاران موقت منظور شود، چنانچه موجودی قبلاً در

حساب سپرده سرمایه‌گذاری بلندمدت یا کوتاه‌مدت باشد، طبق شرایط مربوطه به آن سود تعلق می‌گیرد و در غیر این صورت سودی به آن تعلق نمی‌گیرد.

۶- شرایط و مقررات حساب‌های جاری، پس انداز و سپرده سرمایه‌گذاری (غیر مشترک) کماکان بقوت و اعتبار خود باقی است.

بخش سوم: بانک‌ها و چک‌های برگشتی
۱- حساب درگیر:

علاوه بر تکلیف قانونی مقرر در ماده ۲۱ قانون صدور چک و اجرای قرارهای صادره از سوی مقامات قضایی و مراجع کیفری که برای بانک‌ها لازم‌الرعايه می‌باشد، مقتضی است بانک‌ها حساب‌های قرض‌الحسنه جاری را که دارندگان آن مبادرت به صدور یک فقره چک بلامحل نموده و بنا به تقاضای دارنده چک، منجر به صدور گواهینامه عدم پرداخت به علت فقدان موجودی و یا کسر موجودی شده باشد، تحت عنوان «حساب درگیر» تلقی و از ارائه دسته چک جدید به دارندگان اینگونه حساب‌های قرض‌الحسنه جاری «حساب درگیر» تا رفع سوء اثر از چک‌های مذکور خودداری نمایند.
(بخشنامه بانک مرکزی)

نکته:

«حساب درگیر» مختص به افرادی است که چک‌های صادره آن‌ها به علت بلامحل بودن (کسر موجودی) برگشت شده و صحت امضا مشتری گواهی شده است.

رفع سوء اثر از صاحبان «حساب درگیر»

تبصره - در صورتی که صاحب «حساب درگیر» ظرف مدت ۱۰ روز از تاریخ صدور گواهینامه عدم پرداخت، حسن نیت خود را به یکی از طرق ذیل تأمین نماید:

الف - وجه چک برگشتی از حساب جاری صادر کننده توسط بانک پرداخت شده باشد.

ب - لاشه چک به بانک ارائه گردد.

پ - رضایت نامه از ذینفع چک ارائه شود، ضمناً مشخصات مندرج در رضایت نامه دارنده چک باید با مشخصات موجود در گواهینامه عدم پرداخت چک مطابقت کامل داشته و امضای آن توسط دفاتر اسناد رسمی گواهی شود. مضافاً رضایت نامه های عادی به هیچ وجه قابل قبول نمی باشد.

ت - در صورتیکه صادر کننده چک قادر به ارائه لاشه چک و یا رضایت نامه ذینفع (کسی که گواهینامه عدم پرداخت چک به نام وی صادر شده) به بانک نباشد و در صورتی که:

۱- حساب جاری مشتری نزد شعبه مفتوح باشد.

۲- حساب جاری مشتری توسط مراجع قضایی مسدود نشده باشد.

۳- تعداد چک های صادره بلامحل مشتری از سه فقره تجاوز ننماید.

۴- چک های مطروحه مورد دعوی نبوده و در مراجع ذیصلاح قضایی برای رسیدگی مطرح نباشد.

بانک محال علیه پس از ارسال گزارش کتبی مراتب فوق به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، می تواند دسته چک جدیدی در اختیار مشتری قرار دهد. در این مرحله نیز ضروری است، اسامی این قبیل حساب ها به سایر شعب آن بانک اعلام شوند.

توجه: دارنده حساب می تواند معادل وجه چک یا چک های برگشتی را به حساب جاری خود واریز و از شعبه کتباً درخواست کند که مبالغ واریزی مورد بحث، برای پرداخت وجه چک یا چک های برگشتی نزد شعبه مسدود بوده و تا تعیین تکلیف قطعی آنها و یا حداقل به مدت ۲۴ ماه تحت هر عنوان قابل برداشت نمی باشد شعبه ضمن تأیید مراتب فوق تصویر سند واریز وجه را به انضمام تقاضای کتبی مشتری (دارنده حساب) جهت رفع سوء اثر از طریق اداره اطلاعات اعتباری به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اعلام می نماید.

۲- صدور گواهینامه عدم پرداخت وجه چک:

هرگاه وجه چک، به علل مندرج در ماده ۳ قانون صدور چک یا ماده ۱۴ همان قانون، پرداخت نشود، بنا به تقاضای دارنده چک و به موجب ماده ۴ قانون صدور چک، بانک مکلف است گواهینامه عدم پرداخت وجه چک صادر کند. در برگ گواهینامه عدم پرداخت وجه چک باید نام بانک، شعبه و کد مخصوص شعبه قید شود همچنین مشخصات چک، مبلغ موجودی حساب هنگام ارائه چک در تاریخ مندرج در چک و هویت و مشخصات کامل صادر کننده چک، با ذکر علت یا علل عدم پرداخت، صریحاً قید گردد و پس از امضا و مهر شعبه به دارنده چک تسلیم شود.

در برگ مزبور باید مطابقت امضا صادر کننده با نمونه امضا موجود در بانک (حدود عرف بانکداری) و یا عدم مطابقت آن از طرف بانک گواهی شود. همچنین نام و نام خانوادگی و نشانی کامل دارنده چک نیز قید شود. بانک مکلف است، به منظور اطلاع صادر کننده چک، بلافاصله یک نسخه از گواهینامه عدم پرداخت وجه چک را به نشانی صاحب حساب ارسال دارد.

گواهینامه عدم پرداخت وجه چک مشتمل بر ۵ برگ به شرح ذیل است:

- برگ اول به دارنده چک و متقاضی صدور گواهینامه عدم پرداخت وجه چک تحویل می‌گردد.

- برگ دوم به منظور اطلاع صادر کننده چک به نشانی صاحب حساب که در بانک موجود است، ارسال می‌شود.

- برگ سوم به اداره مرکزی بانک فرستاده می‌شود.

- برگ چهارم در پرونده دارنده حساب بایگانی می‌شود.

- برگ پنجم برای بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ارسال می‌شود.

۳- صدور گواهینامه کسر موجودی حساب (پرداخت قسمتی از وجه چک):

در صورتی که موجودی حساب صادر کننده چک نزد بانک کمتر از مبلغ چک باشد بنا به تقاضای دارنده چک بانک مکلف است مبلغ موجود در حساب را به دارنده چک بپردازد. دارنده چک با قید مبلغ دریافت شده در پشت چک و تسلیم آن به بانک گواهینامه ای مشتمل بر مشخصات چک و مبلغی که پرداخت نشده از بانک دریافت می‌کند.

گواهینامه صادره بانک در این مورد برای چک جانشین اصل چک می‌شود و این گواهینامه نسبت به مبلغی که پرداخت نشده چک بی محل محسوب می‌شود. بانک با کشیدن دو خط مورب (قرمز رنگ) بر روی چک موجودی در

حساب جاری را که به دارنده چک پرداخته است و روی چک می‌نویسد و به مهر پرداخت شد ممهور و سپس آن را جزء اسناد خود نگهداری می‌کند.

در این مورد نیز بانک مکلف است، یک نسخه از گواهینامه مذکور را (جانشین اصل چک) برای صاحب حساب ارسال دارد. در صورت مراجعه مجدد ذینفع و موجود بودن وجه کسری چک، بانک باید با دریافت این برگ (گواهینامه) مبلغ کسری را به ذینفع بپردازد.

اگر دارنده چک مصمم بر تعقیب قانونی صادر کننده چک باشد، بانک باید علاوه بر صدور گواهینامه مذکور، برگ عدم پرداخت قسمتی از وجه چک را که در پنج برگ تهیه شده است، صادر کند و یک برگ را در اختیار ذینفع قرار دهد تا ذینفع بتواند با پیوست نمودن گواهینامه جانشین چک با برگ عدم پرداخت قسمتی از وجه چک اقدام قانونی بعمل آورد.

فصل چهارم - سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار

مقدمه: بانک‌ها و موسسات اعتباری علاوه بر سرمایه خود و بهره‌گیری از تجهیز منابع پولی، تلاش می‌کنند در امر سرمایه‌گذاری به ویژه از وجوه اشخاص حقیقی یا حقوقی که تحت عنوان «سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار» در اختیار بانک‌ها یا موسسات اعتباری گذاشته‌اند، بهره‌جویند، به تعبیر دیگر، امکان گسترش فعالیت‌های پولی بانک‌ها، بر اساس تأمین وجوه لازم برای اعطای تسهیلات و پرداخت تسهیلاتی است که با جمع‌آوری این‌گونه سپرده‌ها و بر اساس سیاست پولی بانک مرکزی از طریق مشارکت مدنی، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات سلف، فروش اقساطی، جعاله و ... با اخذ وکالت از صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری در بسط قراردادهای پیشقدم بوده، علاوه بر کمک به گسترش فعالیت‌های اقتصادی جامعه که ناشی از ارشاد و حمایت تجار و صاحبان صنایع، در جهت سیاست توسعه اقتصادی دولت است خود نیز در تحصیل سود به هر عنوان که باشد با تشویق و تحریص صاحبان سرمایه به بهره‌مند شدن آن‌ها، تلاش بی‌وقفه‌ای را در جمع‌آوری سرمایه پیشه خود می‌سازند.

کوشش بانک‌ها در جمع‌آوری سپرده‌های خرد و کلان و به جریان انداختن آن‌ها از طریق قانونی در فعالیت‌های اقتصادی موجب انتقال سرمایه از گروه غیر فعال به گروه فعال جامعه بوده است و صاحبان این‌گونه وجوه نیز تحت عنوان عملیات بانکی بدون ربا با واگذاری اختیار به بانک‌ها، در بهره‌برداری از سپرده خود نیز منتفع می‌شوند.

اندوخته گرانی که در تولید و یا ایجاد صنایع و بهره برداری از معادن نقش مالی، خود را چندان مؤثر نمی‌دانند با سپردن نقدینگی خود به بانک و قبول مشارکت علاوه بر آنکه از تامین مالی بیشتری برخوردار خواهند شد در انجام برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور دست افراد فعال دیگر را نیز به حمایت و هدایت بانکداران آزاد گذارده و موجب رشد ابداع و تزاید ابتکار و فعالیت پر دامنه این‌گونه حرف با هدف می‌شوند. بکارگیری پول‌های انباشته به صورت پس-انداز یا سپرده‌های مدت‌دار در طریق صحیح سبب تحرک رشته‌های تولیدی و افزایش سطح اشتغال و فزونی در آمد ملی جامعه خواهد شد که مسلماً رفاه و آسایش بیشتری را برای فرد فرد افراد یک جامعه، در انتخاب یک اقتصاد سالم، به همراه خواهد داشت. بنابراین سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار به آن دسته از سپرده‌هایی اطلاق می‌شود که به قصد انتفاع (سود) به بانک سپرده می‌شود و بانک‌ها با قبول وکالت از طرف صاحبان سپرده‌های غیر دیداری، آن‌ها را در عملیات مجاز بانکی بکار می‌گیرند. بانک‌ها به علت تعهد قانونی در استرداد اصل سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، بهتر است باز پرداخت اصل این‌گونه سپرده‌ها را با هزینه خود بیمه نمایند.

بانک منافع حاصله را پس از وضع حق‌الوکاله خود در پایان هر دوره به نسبت مدت و مبلغ سپرده طبق آیین‌نامه و دستورالعمل‌های بانکی بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌نماید.

سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار در بانک‌ها تحت عناوین کوتاه مدت و بلند مدت نگهداری می‌شوند.

بخش اول: انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار

۱- سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت عادی:

برای افتتاح این‌گونه حساب‌ها از کارت مخصوص به خود استفاده می‌شود که در آن متقاضی به بانک حق وکالت با توکیل می‌دهد تا سپرده وی را طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) در قالب عقود مختلف به صورت مشاع به کار گرفته و منافع حاصله را طبق مقررات و آیین‌نامه مربوط با داشتن حق مصالحه بین بانک و سپرده‌گذار به تناسب مبلغ و مدت پس از کسر حق‌الوکاله پرداخت نماید.

حداقل مبلغ جهت گشودن حساب سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت عادی (هر ساله توسط بانک اعلام می‌شود) که از طرف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تعیین شده است و به سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت عادی که موجودی آن کمتر از حداقل باشد، سود تعلق نمی‌گیرد. سود سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت عادی به صورت

علی‌الحساب و بر مبنای کمترین مانده در هر روز مشروط بر اینکه از حداقل مذکور کمتر نباشد محاسبه و در پایان هر ماه قابل پرداخت است. حداقل زمان لازم برای دریافت سود سی روز از زمان افتتاح حساب است که به صورت روز شمار در پایان هر ماه محاسبه می‌گردد و شاید اتخاذ این روش بتواند پس‌اندازهای کوچک را متمرکز سازد. پرداخت وجه از حساب سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت عادی به وسیله دفترچه‌ای خواهد بود که کلیه عملیات بانکی (دریافت و پرداخت) در آن ثبت می‌شود.

۲- سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه:

جهت تشویق سپرده‌گذاران و جذب مشتریان، طبق مصوبه شورای پول و اعتبار می‌توان حساب سپرده کوتاه‌مدت ویژه افتتاح نمود. مبلغ این سپرده‌ها در طول مدت دوره سپرده‌گذاری ثابت بوده و قابل افزایش یا کاهش نمی‌باشد.

مدت سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه شش‌ماهه از تاریخ صدور بوده و در سررسید در صورت عدم دریافت دستور کتبی با توجه به مفاد قرارداد از سوی سپرده‌گذار نیز برای دوره‌های بعدی شش ماهه تمدید می‌گردد. برای این سپرده «برگ گواهی سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه» صادر می‌شود.

۳- سپرده سرمایه‌گذاری بلند مدت:

چنانچه سپرده‌گذاران تمایلی به استفاده از وجوه خود در طول مدت سپرده‌گذاری نداشته باشند، می‌توانند از سپرده‌گذاری بلند مدت استفاده نمایند.

سپرده سرمایه‌گذاری بلند مدت در حال حاضر از نظر مدت به پنج دسته سپرده‌های یک ساله، دو ساله، سه ساله چهارساله و پنج ساله تقسیم می‌شود. هر نوع سپرده با توجه به مدت، دارای حداقلی است که سپرده‌گذار باید رعایت نماید و نرخ سود سپرده‌ها نیز تابعی از مدت سپرده‌گذاری است.

بانک به وکالت و وصایت از طرف سپرده‌گذار، با داشتن حق توکیل به غیر، وجه این سپرده را بر طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا به طور مشاع بکار گرفته و منافع حاصله پس از کسر حق‌الوکاله و حق‌الوصایه و یا با داشتن حق مصالحه طبق آیین‌نامه و مقررات مربوط، به تناسب مبلغ و مدت به سپرده‌گذار یا قائم مقام قانونی وی پرداخت می‌نماید.

به موجودی سپرده سرمایه‌گذاری بلند مدت نمی‌توان مبلغی اضافه نمود اما در مواقعی که صاحب سپرده نیاز به دریافت قسمتی از وجه سپرده سرمایه‌گذاری بلند مدت داشته باشد، می‌تواند به بانک مراجعه و مبلغ مورد نیاز را با توجه به شرایط خاص دریافت دارد.

الف - پرداخت قسمتی از وجه سپرده سرمایه‌گذاری بلندمدت:

در گذشته پرداخت قسمتی از وجه سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت عملی نبود و اگر سپرده‌گذار نیاز مبرمی به قسمتی از وجه سپرده خود داشت، بایستی ابتدا قرارداد سپرده مدت‌دار فسخ و مجدداً قرارداد جدیدی با مبلغی که سپرده‌گذار در اختیار بانک می‌گذاشت، منعقد می‌نمود. حاصل این عمل، سپرده‌گذار از دریافت قسمتی از سود سپرده خود محروم می‌شد. اکنون در پشت برگ سپرده مبلغ سپرده را به قطعاتی که هیچکدام از حداقل مبالغ سپرده نسبت به مدت کمتر نباشد تقسیم شده و سپرده‌گذار می‌تواند در هر زمانی که بخواهد تعداد قطعاتی را که مورد نیاز اوست انتخاب و وجه آن را دریافت دارد در این حالت گواهی سپرده دیگری با مبلغ جدید با همان شماره قبلی صادر و به مشتری تحویل می‌گردد. در این صورت وجه مورد نیاز را دریافت داشته بدون آنکه در بقیه فقرات سپرده تغییری حاصل شده باشد.

ب - نحوه محاسبه و دریافت سود: متقاضی هنگام گشایش حساب سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار نحوه دریافت سود خود را که واریز به حساب پس‌انداز یا جاری یا سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و یا دریافت نقدی باشد، از قبل مشخص می‌نماید و بانک سود متعلقه را در مقاطع معین به حساب‌های تعیین شده واریز می‌نماید.

در صورتی که پس از گذشت یک سال و قبل از پایان سال دوم، قطعاتی از سپرده‌های یک ساله، دو ساله، سه ساله، چهارساله و پنج ساله برداشت گردد، سودی معادل نیم درصد کمتر از سود یک‌ساله محاسبه و پرداخت می‌شود و همچنین اگر قبل از پایان سال سوم از سپرده‌های مذکور برداشت گردد، سودی معادل نیم درصد کمتر از سود سپرده دو ساله محاسبه و دریافت خواهد کرد. با ذکر دو مثال فوق روشن شد که پرداخت هر مقدار از وجه سپرده یا تمام وجه سپرده‌ها اگر مدتی قبل از پایان مدت قرارداد باشد، نیم درصد از نرخ رسمی مدتی که سپرده نزد بانک مانده است، کاهش می‌پذیرد.

بخش سوم: سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام و خاص

مقدمه: رشد واقعی اقتصاد هر کشور حاصل تلاش بی‌امان مردم کشور، همراه با اعتماد و اطمینانی که به سیستم پولی آن کشور دارند که آن هم در گروی گزینه‌های کاری و نوآوری‌های برگزیده موسسات پولی و بانکی کشور است، به همین لحاظ مسئولیت پر دامنه‌ای به عهده این‌گونه موسسات مالی است. در تمامی کشورها نظارت بر عملیات شبکه‌های بانکی به علاوه تثبیت ارزش پول و تنظیم و اجرای سیاست پولی بر عهده بانک مرکزی آن کشور است بانکی که کارگزار دولت در امور بانکی است و دور از هر فعالیت تجاری ناظر عملیات و مصحح اشتباه کاری‌ها و بالاخره ضامن بازپرداخت انواع سپرده‌های امانی مردم نزد بانک‌ها است.

«تجهیز منابع پولی» پشتیبان اعتبارات و تامین‌کننده تسهیلات اعطایی و بالاخره سرمایه‌گذاری بانک‌ها در امور تولیدی است. بانک مرکزی علاوه بر تضمین بازپرداخت اصل سرمایه با وضع دستورالعمل‌ها به تشویق صاحبان پس‌انداز اهدا (جایزه) و سپرده‌گذاران پرداخت (سود) شد و برای پذیرش نظرات صاحبان سرمایه که توقع کسب درآمد در فواصل زمانی و رشد ارزش سرمایه با تامین نقدینگی ضمن پرداخت مالیاتی کمتر داشتند طرح (سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام و خاص) را اعلام نمود که سپرده‌گذاران می‌توانند از اوراق سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام و خاص استفاده نمایند. بازپرداخت اصل و سود حاصله آن توسط بانک ارائه‌کننده تضمین گردیده است.

۱- سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری «عام»:

سپرده‌ای است که نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری با سررسید مشخص افتتاح می‌شود.

صدور گواهی - بانک‌ها و موسسات اعتباری در ازای افتتاح «سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری» گواهی آن را تحت همان نام صادر می‌نمایند.

الف - گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام با نام یا بی‌نام است.

ب - قابل انتقال به غیر است.

در سازمان بورس اوراق بهادار، بانک‌ها یا موسسات اعتباری می‌توانند معامله و حقوق خود را صلح نمایند. (به علت وکالت داشتن بانک‌ها در گشایش حساب سپرده سرمایه‌گذاری)

بانک‌ها مجاز به قبول سفارش از طرف متقاضیان حقیقی یا حقوقی برای خرید گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام می‌باشند.

ت- امکان استرداد وجه موضوع گواهی سپرده (به درخواست سپرده گذار) باید در آگهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه گذاری عام ذکر شده باشد.

ث- مدت و سود این‌گونه سپرده‌های عام متناسب با سایر سپرده‌ها در اختیار بانک‌ها و موسسات اعتباری منتشر کننده می‌باشد.

۲- سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری «خاص»

تعریف: سپرده‌ای است که بانک‌ها و موسسات اعتباری به منظور تجهیز منابع برای تامین مالی طرح‌های مشخص جدید سودآور تولیدی و ساختمانی و خدماتی و نیز توسعه و تکمیل طرح‌های سودآور موجود و سرمایه در گردش هم با سررسید مشخص افتتاح می‌نماید.

صدور گواهی: بانک‌ها و موسسات اعتباری در ازای افتتاح سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری خاص، گواهی به همین نام صادر می‌کنند. متقاضی ایجاد سپرده شخص حقوقی است که جهت تامین منابع مالی مورد نیاز طرح یا طرح مشخص تقاضای ایجاد سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری «خاص» نزد یکی از بانک‌ها یا موسسات اعتباری کشور را دارد.

الف- گواهی صادره با نام یا بی نام بوده و شرایط عمده قرارداد در آن قید می‌گردد.

ب- قابل انتقال به غیر بوده و سپرده‌گذاران می‌توانند بدون فسخ عقد وکالت حقوق خود را صلح نمایند.

پ- بانک‌ها و موسسات اعتباری مجاز به قبول سفارش از طرف متقاضیان حقیقی یا حقوقی برای گواهی سپرده ویژه سرمایه گذاری خاص می‌باشند.

انتشار: بانک‌های تجاری و موسسات اعتباری غیر بانکی و بانک‌های تخصصی مجاز به انتشار گواهی‌های سپرده مدت دار ویژه سرمایه‌گذاری به صورت عام و خاص می‌باشند.

نکته: شرکت سهامی عام شرکتی است که سرمایه آن به سهام متساوی‌القیمه تقسیم و برای جمع‌آوری سرمایه، سهام آن در بازار عرضه گردد، شرکت سهامی خاص شرکتی است که تمام سهام آن توسط موسسین تعهد شده باشد.

قسمت چهارم

اسناد بازرگانی و تجاری

فصل اول - اسناد تجاری و نقش آن در تجارت

مقدمه: اسنادی که در داد و ستد روزانه بین بازرگانان و اشخاص حقیقی و حقوقی، برای تسهیل گردش ثروت و رفع مشکلات انتقال طلب و تسعیر پول‌های مختلف به کار می‌رود، اسناد تجاری نامیده می‌شود. در طی سالیان دراز اسناد تجاری به علت رواج و پذیرش عام مردم، تکامل یافته و آخرالامر در حقوق تجارت ایران، صورت رسمی و قانونی یافت و با ضمانت اجرایی که قانون گذار برای «برات، سفته و چک» تحت عنوان صدور این‌گونه اسناد فائل شد و مسئولیت قانونی افرادی را که هر کدام به نحوی از انحاء در تنظیم و صدور اسناد نقش اساسی داشته‌اند، تعیین کرده است. بدون شک به روابط مادی بازرگانان استحکام بیشتری بخشیده و موجب تلاش آنان در گسترش حرفه آن‌ها گردیده است.

بخش اول: برات

برات: در قانون تجارت ایران با توجه به ماده ۷۲۴ قانون مدنی که درباره حواله می‌گوید «...عقدی است که به موجب آن طلب شخصی از ذمه مدیون (محیل) به ذمه شخص ثالثی (محال علیه) منتقل می‌گردد» برات را تعریف ننموده است. در ماده ۲۲۳ قانون تجارت، شرایط صحت برات را ذکر کرده است که با در نظر داشتن آن شرایط می‌توان برات را تعریف نمود:

۱- تعریف برات:

با در نظر گرفتن شرایط نه گانه صحت برات می‌توانیم بگوییم:

برات نوشته‌ای است که به موجب آن طلبکار یا کشنده برات (براتکش) به دیگری (براتگیر) دستور می‌دهد که مبلغ معینی را در سررسید معین یا به رویت در وجه شخص معین (گیرنده وجه) یا بحواله کرد او در محل تعیین شده بپردازد. به کسی که برات صادر می‌کند دهنده برات یا براتکش و کسی که وجه برات را باید بپردازد، گیرنده برات یا براتگیر و شخصی که وجه برات را می‌گیرد، دارنده برات یا ذینفع برات می‌گویند.

۲- شرایط صحت برات:

برات علاوه بر امضا یا مهر برات دهنده باید دارای شرایط ذیل باشد: «بر طبق ماده ۲۲۳ قانون تجارت

۱- قید کلمه (برات) در روی ورقه.

۲- تاریخ تحریر (روز و ماه و سال).

۳- اسم شخصی که باید برات را تأدیه کند.

۴- تعیین مبلغ برات.

۵- تاریخ تأدیه وجه برات.

۶- مکان تأدیه وجه برات اعم از اینکه محل اقامت محال علیه باشد یا محل دیگر.

۷- اسم شخصی که برات در وجه یا حواله کرد او پرداخته می‌شود.

۸- تصریح به اینکه نسخه اول یا دوم و یا سوم یا چهارم ... الخ است.»

برای حفظ ارزش قانونی برات و اهمیت موارد مذکور، قانون‌گذار هر براتی که شرایط نه گانه را (به استثنای قید کلمه برات بند ۱) داشته باشد، جزء اسناد تجاری محسوب می‌داند و اگر فاقد یکی از شرایط فوق (۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸) باشد دیگر مشمول مقررات مربوط به بروات تجاری ندانسته و آن را سند عادی می‌داند. (مستفاد از ماده ۲۲۶)

الف - امضا یا مهر براتکش (محرل): برای آنکه تعهدی تحقق پذیرد، متعهد باید در ذیل اوراق و اسناد صادره گواهی و امضا نماید. براتکش با امضا خود متعهد پرداخت دین به ذینفع نیز می‌شود. براتی که فاقد امضا براتکش یا مهر او باشد، بدون ارزش و اعتبار است.

در ماده ۲۲۳ قانون تجارت، مهر یا امضا براتکش به عنوان شرط صحت برات قید شده است. این تذکر لازم است که برای پیش‌گیری از سوء استفاده و جعل مهر بهتر است نقش امضا براتکش در برات جدی تر تلقی شود.

ب - ذکر کلمه برات: قید کلمه «برات» برای تأیید و تشخیص نوع سند است که در بعضی از کشورها ذکر آن را ضروری دانسته‌اند ولی در قانون تجارت ماده ۲۲۶ عدم رعایت آن موجب نمی‌شود که برات تنظیم شده مشمول قانون تجارت نباشد.

پ - تاریخ تحریر برات: تاریخ تحریر برات از نظر محاسبه مرور زمان و اهلیت قانونی براتکش موثر است زیرا گاهی براتکش موعده پرداخت وجه برات را مدت معینی پس از تاریخ تحریر برات قرار می‌دهد و سررسید برات را مشخص نمی‌کند، در این صورت ذکر روز، ماه و سال با حروف نسبت به تاریخ عددی ارجح است (ماده ۲۲۵ ق.ت: تاریخ تحریر با تمام حروف نوشته می‌شود).

ت - نام براتگیر (محال علیه): براتکش باید نام شخص حقیقی یا حقوقی را که پرداخت وجه برات به عهده اوست در برات بنویسد تا دارنده برات برای وصول وجه آن به محال‌علیه (براتگیر) رجوع کند و نیز ظهر نویسان به اعتبار نام

محال‌علیه (براتگیر) برات را انتقال می‌دهند. محال‌علیه برات ممکن است شخص حقوقی باشد در این صورت نمایندگان قانونی شخص حقوقی، در صورت قبولی برات، مسئولیت پرداخت وجه برات را به عهده دارند.

ث - تعیین مبلغ برات: مبلغی که در برات ذکر می‌شود باید با تمام حروف نوشته شود. چنانچه مبلغ برات دو بار حروفی نوشته شده باشد و بین ارقام آن‌ها اختلاف باشد، مبلغ کمتر مورد اعتبار است. ولی اگر مبلغ برات یک‌بار حروفی و بار دیگر عددی نوشته شده باشد، مبلغ حروفی معتبر است. (مستفاد از ماده ۲۲۵ قانون تجارت)

ج - تاریخ پرداخت وجه برات: در برات باید تاریخ سررسید معین باشد. چنانچه در برات ذکری از تاریخ پرداخت نشده باشد، تاریخ قبولی برات سررسید تلقی می‌شود.

«هرگاه برات بی وعده قبول شد، باید فوراً پرداخته شود» (ماده ۲۴۲ ق.ت)

تاریخ صدور برات و روز رویت برواتی که به وعده از رویت است، طبق ماده ۲۵۵ محاسبه نخواهد شد و اگر روز پرداخت برات مواجه با تعطیل رسمی شد، روز بعد از تعطیل وجه برات باید تأدیه شود. (ماده ۲۴۴)

چ - مکان پرداخت وجه برات: در برات مکان پرداخت بنا بر معمول محل اقامت محال‌علیه است. معهداً پس از نوشتن نام محال‌علیه جای پرداخت باید ذکر شود. «مکان تأدیه وجه برات اعم از این که محل اقامت محال‌علیه باشد یا محل دیگر»

ح - ذینفع برات یا گیرنده وجه: صدور برات در وجه حامل غیر ممکن است. برات را می‌توان در وجه شخص معین یا به حواله کرد شخص معینی (حتی براتکش) صادر کرد.

خ - تصریح به اینکه نسخه اول یا دوم... رویه دیرین حاکی از تعدد نسخ برای صدور یک برات به عهده یک نفر با یک مبلغ معین بوده است که در قانون تجارت این موضوع جزء شرایط لازم برای صحت برات آمده است و به همین دلیل در متن برات (چاپی) ذکر از نسخه چندم نیز شده است ولی در شرایط توسعه فعالیت بازرگانی در زمان حاضر، به ویژه با در نظر گرفتن هزینه مالیاتی، صدور برات در چند نسخه منتفی است. اما برای آنکه عملی برخلاف قانون انجام نپذیرفته باشد در روی برات چاپی به نوشتن (نسخه اول) اکتفا می‌شود ولی ممکن است در روابط تجارت بین‌المللی از نسخه‌های متعدد برات استفاده شود.

۳-قبولی برات:

قبولی برات اعلام تمایل شخص حقیقی یا حقوقی است که اهلیت قانونی دارد و دستور براتکش را به علت انجام معامله پذیرفته است و خود را مدیون می‌داند. برات باید به محض ارائه یا حداکثر ظرف ۲۴ ساعت از تاریخ ارائه، قبول یا نکول شود. قبولی برات در برگ برات با ذکر تاریخ نوشته و امضا یا مهر می‌شود. چنانچه پرداخت وجه برات به وعده از رویت باشد، تاریخ قبولی با تمام حروف نوشته خواهد شد، در صورتی که قبولی بدون ذکر تاریخ سررسید نوشته شود، تاریخ رویت تاریخ سررسید برات محسوب می‌شود.

اگر محال علیه (براتگیر) هر عبارتی را که در برات نوشته امضا یا مهر کند، پرداخت وجه برات را قبول کرده است مگر اینکه عبارتی دال بر عدم قبول (نکول) نوشته باشد. اگر عبارت فقط دلیل بر عدم قبول یک جزء از برات باشد، بقیه وجه برات قبول شده تلقی می‌شود و نسبت به جزیی که قبول نشده است، بلافاصله واخواست می‌شود. چنانچه براتگیر بدون قید عبارتی برات را امضا یا مهر کند، برات قبول شده است. قبول برات با ذکر شرط موجب می‌شود که برات نکول شده محسوب شود معهداً براتگیر در حدود شرطی که پذیرفته است، مسئول پرداخت وجه برات می‌باشد.

۴-نکول برات:

نکول، اعلام عدم تمایل محال علیه (براتگیر) است برای پرداخت وجه برات که در برگ برات کتباً اعلام می‌دارد. نکول برات به موجب صدور گواهینامه رسمی (واخواست) محقق می‌شود.

بخش دوم: واخواست

واخواست (اعتراض یا پروتست): واخواست برات عبارت از برگ رسمی است که ناشر آن دادگستری است و دارنده برات (گیرنده وجه) به علل ذیل برای استیفاء حقوق مالی خود می‌تواند آن را مدرک برای اقدام قانونی قرار دهد.

الف - براتگیر از پرداخت وجه براتی که قبولی نوشته است، خودداری کند.

ب - براتگیر صریحاً پرداخت وجه برات را نکول کرده است.

پ - براتگیر قسمتی از وجه برات را پذیرفته و نسبت به بقیه وجه نکول کرده است.

ت - براتگیر حتی از رویت برات و اعلام قبولی یا نکول برات خودداری کرده است.

دارنده برات با در دست داشتن برگ اعتراض (واخواست نامه) می تواند علیه مسئولین و ظهرنویسان برات، منفرداً یا مجتمعاً اقامه دعوی کند.

در ماده ۲۹۳ قانون تجارت موارد صدور اعتراض نامه به شرح زیر تعیین شده:

۱- در مورد نکول.

۲- در مورد امتناع از قبول یا نکول.

۳- در مورد عدم تأدیه.

۱-واخواست در موارد نکول یا امتناع از قبول یا نکول:

چنانچه ذکر شد: طبق ماده ۲۳۵ «برات باید به محض ارائه، قبول یا نکول شود» یعنی حداکثر تا ۲۴ ساعت بعد از ارائه برات، قبولی یا نکول آن اعلام شود.

براتی که به قبولی براتگیر نرسیده باشد، یکی از حالات زیر را دارد:

الف - براتگیر نکول کرده یعنی نوشته است (نکول است) یا (قبول ندارم) و یا هر عبارتی که دال بر عدم قبول باشد.

ب - براتگیر از قبول یا نکول امتناع کرده است یعنی حاضر نشده است روی برات چیزی بنویسد.

پ - قبولی قسمتی از وجه برات موجب واخواست برای بقیه وجه برات خواهد شد.

ت - قبولی مشروط نیز در حکم نکول است.

ث - غیبت براتگیر - عدم حضور براتگیر در محل ابلاغ برات در حکم امتناع از قبول یا نکول تلقی می گردد. چون ممکن است این غیبت تعمدی باشد.

در هر یک از موارد فوق برات باید به علت عدم قبول واخواست شود.

اگر براتی به علت عدم قبولی واخواست گردید، همراه با برگ واخواست برگشتی از دادگستری در پرتفوی بانک تا سررسید برات باقی می ماند و اگر در تاریخ سررسید وجه آن واریز نشد، این بار به علت عدم پرداخت نیز واخواست می گردد، بنابراین واخواست عدم قبولی برات نمی تواند جانشین واخواست عدم پرداخت وجه گردد. دارنده برات می تواند پس از صدور واخواست اولیه از ظهرنویس ها و برات دهنده بخواهد که ضامن را به منظور تأدیه وجه برات در سر-رسید معرفی کنند.

۲- واخواست عدم تأدیه:

هرگاه وجه براتی در سررسید پرداخت نگردد، باید به علت عدم پرداخت وجه، واخواست گردد.

صدور واخواست نامه به علت امتناع از تأدیه وجه برات، باید در ظرف ده روز از تاریخ سررسید به وسیله نوشته‌ای که اعتراض عدم تأدیه نامیده می‌شود، اعلام گردد و چنانچه روز دهم تعطیل باشد، اعتراض روز کاری بعد از آن به عمل خواهد آمد. ضمناً فوت محال علیه و یا ورشکستگی و یا واخواست نکول، دارنده برات را از انجام واخواست عدم تأدیه مستغنی نخواهد کرد. پس از آنکه براتی به علت عدم تأدیه واخواست شد دارنده برات باید در ظرف ده روز از تاریخ صدور واخواست نامه مراتب را به وسیله اظهارنامه رسمی یا نامه سفارشی (دو قبضه) به کسی که برات را به او واگذار نموده اطلاع دهد. این وظیفه برای آگاهی هریک از ظهر نویسان نیز معین شده است.

بعد از صدور واخواست نامه دارنده برات طبق ماده ۲۸۶ ق.ت.ح. دارد حداکثر تا یکسال از تاریخ صدور واخواست علیه براتکش و ظهرنویس‌ها اقامه دعوی نماید.

در مورد برواتی که باید در خارج از کشور وجه آن پرداخت شود اقامه دعوی علیه براتکش یا ظهرنویس‌هایی که مقیم ایران هستند ظرف ۲ سال از تاریخ صدور واخواست به عمل می‌آید. (مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۲۶ شورای انقلاب)

۳- ابلاغ واخواست نامه:

باید در یک نسخه تنظیم و به موجب امر محکمه بدایت (شهرستان) توسط مامور اجرا به محل اقامت اشخاص ذیل ابلاغ شود:

۱- محال علیه.

۲- اشخاصی که در برات تأدیه وجه عندالافتضا معین شده‌اند.

۳- شخص ثالثی که برات را قبول کرده است.

اگر در محلی که اعتراض به عمل می‌آید محکمه بدایت (شهرستان) نباشد، وظایف او با رعایت ترتیب به عهده امین صالح یا رییس ثبت اسناد یا محاکم محل خواهد بود.

در متن واخواست باید مراتب ذیل نوشته شود:

۱- متن کامل برات با تمامی محتویات آن، اعم از قبولی و ظهرنویسی و غیره.

۲- امر به تأدیه وجه برات.

مامور اجرا ملزم است حضور یا غیاب شخصی که باید وجه برات را بدهد و علل امتناع از تأدیه یا از قبول و همچنین علل عدم امکان امضا یا امتناع از امضا را در ذیل اعتراض نامه قید و امضا کند.

قانون تجارت تکلیف دارنده برات از جمله بانک را، درباره صدور و اخواست، در برابر نکول برات یا عدم تأدیه برات، کاملاً روشن کرده است و در مورد صدور و اخواست یا تاریخ تسلیم و اخواست به دادگستری، از آنجا که تاریخ تسلیم و اخواست به مراجع قانونی مهم تر است تا تاریخی که بانک در و اخواست نامه ذکر می کند. لذا باید مامورین دادگستری مهر تاریخ تسلیم و اخواست به دادگستری را بطور کامل روی و اخواست نامه منقوش و در همان تاریخ تسلیم و امضا گرفته شود.

تعهدات مستقیم و غیر مستقیم:

بانکها برای اطلاع از مقدار و نوع تعهداتی که یک مشتری در مقابل دیگران و یا دیگران در مقابل همین مشتری دارند، از برگهایی که در آن تعهدات مستقیم و غیر مستقیم یک مشتری را جمع آوری نموده اند، اطلاعات لازم را بدست می آورند:

الف - تعهدات مستقیم: تعهدات مستقیم مشتری عبارت از واگذاری یا فروش سفته و براتی است که متعهد پرداخت وجوه آن، دیگران هستند. (دین اشخاص ثالث به مشتری)

ب - تعهدات غیر مستقیم: تعهدات غیر مستقیم مشتری عبارت از سفته و برواتی است که متعهد پرداخت وجوه آن، مشتری بانک است و اشخاص ثالث این اسناد را به بانک فروخته یا واگذار کرده اند. (دین مشتری بند الف به دیگران).

بخش سوم: فته طلب یا سفته

۱- تعریف:

در قانون تجارت طبق ماده ۳۰۷ فته طلب یا سفته چنین تعریف شده است که: «فته طلب سندی است که به موجب آن امضا کننده تعهد می کند مبلغی در موعد معین یا عندالمطالبه در وجه حامل یا شخص معین و یا بحواله کرد آن شخص کارسازی نماید»

۲- شرایط صحت فته طلب یا سفته:

به موجب ماده ۳۰۸ قانون تجارت:

«فته طلب علاوه بر امضا یا مهر باید دارای تاریخ و متضمن مراتب ذیل باشد:

۱- مبلغی که باید تأدیه شود با تمام حروف.

۲- گیرنده وجه.

۳- تاریخ پرداخت.

علاوه بر شرایط مذکور، قانون تمام مقررات مربوط به بروات تجارتي را (از مواد ۲۴۱ تا ۳۰۶) در مورد سفته لازم‌الرعایه

دانسته است. (ماده ۳۰۹ ق.ت)

بنابراین شرایط صحت سفته عبارتست از:

الف - امضا یا مهر شخص یا اشخاص متعهد.

ب - تاریخ تحریر (روز - ماه - سال - به حروف): در صورت لزوم اهلیت قانونی متعهد را در زمان ایجاد تعهد تأیید می کند. (ورشکسته یا محجور نباشد).

پ - مبلغ تعهد: مبلغی که شخص، متعهد پرداخت آن می شود، باید به تمام حروف ذکر گردد.

ت - گیرنده وجه: یا ذینفع که ممکن است شخص حقیقی یا حامل و یا شخص حقوقی باشد.

ث - تاریخ پرداخت وجه: پرداخت وجه سفته ممکن است عندالمطالبه یا تاریخ معین قید شده باشد. (گاهی به مدت معین از تاریخ تحریر اشاره می شود).

۳- تفاوت بین سفته و برات:

- الف - صدور برات حاکی از معامله تجارتي است اگر چه از طرف غير بازرگانان صادر شده باشد در حالی که صدور سفته معامله تجارتي نيست مگر آنکه بين بازرگانان يا براي امور بازرگاني صادر گردد.
- ب - در برات معمولاً سه نفر دخالت می نمایند (محيل - محال عليه - محال له) در حالی که در سفته دو نفر دخالت می نمایند. (متعهد و متعهدله)
- پ - برای برات، وجود محل لازم است يعني براتکش بايد از براتگير طلبکار بوده و يا اعتباری نزد وی داشته باشد. در صورتی که در سفته وجود محل، ضرورت ندارد.
- ت - برات را بايد به قبولی براتگير رسانيد در صورتی که سفته خود از طرف متعهد قبول شده است به عبارت ديگر سفته به محض صدور، دين متعهد است در صورتی که برات پس از قبولی براتگير، بدهی وی تلقی می شود.
- ث - در برات قيد اسم محال له الزامی است ولی سفته را می توان بدون ذکر محال له در وجه حامل صادر نمود.
- ج - در برات بايد تصريح شود که چندمين نسخه است در حالی که در سفته نیازی به ذکر آن نيست.
- چ - برات معمولاً بين دو شهر رد و بدل می گردد در حالی که سفته بيشتري، در يك شهر مبادله می شود.

فصل دوم - اسناد خريد دين

بخش اول: انواع برات و سفته

گفته شد اسناد تجارتي بر مبنای داد و ستد واقعي بين طرفين معامله تنظيم و معمولاً برای وصول وجه آن تحت شرايطی به بانکهای تجاری واگذار می گردد. بانکها بر اساس هدفهای واگذارندگان و نوع عمل حسابداری و نحوه نگاهداری اين گونه اسناد، آنها را به سه گروه تقسيم کرده اند:

۱- بروات وصولی

۲- بروات تضمینی

۳- بروات خريداري (خريد دين)

۱- بروات وصولی:

سفته و برواتی هستند که مشتریان با پشت نویسی برای وصول وجه آن به بانک واگذار می‌کنند. (در اصطلاح بانکی چنین اشخاصی را واگذارنده می‌نامند.)

این‌گونه اسناد تا زمان دریافت وجه یا برگشت اسناد (به علت عدم وصول) در حساب‌های انتظامی نگهداری می‌شوند. بانک در موقع قبول اسناد فوق به دریافت کارمزد و هزینه‌های مربوط اکتفا می‌کند.

بروات وصولی خود شامل انواع زیر می‌باشد:

الف - وصولی محلی: سفته و براتی است که محل متعهد یا براتگیر همان محل واگذارنده باشد. مثلاً هر دو در تهران.
ب - وصولی عهده شهرستان‌ها: سفته و براتی است که محل متعهد یا براتگیر در شهرستان دیگری باشد. مثلاً واگذارنده در تهران و محل متعهد یا براتگیر در اصفهان است.

ابتدا تعداد و مبلغ اسمی این‌گونه سفته‌ها یا بروات را در حساب‌های انتظامی " بروات وصولی عهده شهرستان‌ها " نگهداری و سپس اصل سفته یا برات را به ضمیمه برگ درخواست مشتری به شعبه شهرستان برای وصول ارسال می‌دارند.

پ - دریافتی از شهرستان‌ها (وصولی آن‌ها): سفته‌ها و بروات وصولی شهرستان‌ها (بند ب) که برای وصول به شعبه شهرستان مربوط ارسال شده است، شعبه دریافت کننده اسناد وصولی آن‌ها را تحت عنوان «دریافتی از شهرستان‌ها (وصولی آن‌ها)» در حساب‌های انتظامی نگهداری می‌نماید تا در زمان سررسید، متعهد سفته یا براتگیر نسبت به واریز وجه در نزد شعبه اقدام و لاشه سفته و برات خود را دریافت دارند.

۲- بروات تضمینی:

بروات تضمینی برواتی هستند که بانک آن‌ها را به عنوان تضمین باز پرداخت تسهیلاتی که در اختیار مشتری قرار می‌دهد، دریافت می‌نماید.

مثلاً بانک اگر کالایی را از مشتری پیش خرید نماید (معاملات سلف) به منظور حسن اجرای قرارداد، سفته‌ای به عنوان تضمین اخذ می‌نماید تا چنانچه در موعد مقرر مشتری کالای پیش خرید شده را تحویل ندهد بانک بتواند از طریق بروات تضمینی که در اختیار دارد حقوق خود را مطالبه نماید. همچنین در مورد اعطای قرض الحسنه و فروش اقساطی و...

بروات تضمینی خود بر دو نوع می باشد:

الف - بروات تضمینی محلی: همان وصولی محلی است که به صورت تضمین بازپرداخت تسهیلات دریافت شده است.

ب - بروات تضمینی عهده شهرستانها: همان بروات وصولی عهده شهرستانها هستند که برای تضمین بازپرداخت تسهیلات دریافت شده اند. این گونه اسناد در حسابهای انتظامی نگهداری می شوند.

۳- بروات خریداری (خرید دین):

بروات خریداری که اکنون تحت عنوان خرید دین (خرید اسناد تجاری) مورد بحث قرار می گیرد، اسنادی هستند که مفاد آن باید حاکی از انجام یک معامله تجاری یا یک دین واقعی باشد.

بانکها می توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی اسناد و اوراق تجاری (سفته و برات) متعلق به این قبیل واحدها را طبق ضوابط و آیین نامه های بانک مرکزی، مشروط بر اینکه سررسید آن ها از یکسال تجاوز نکند، تنزیل نمایند. قبل از تنزیل اسناد فوق باید از حقیقی بودن دین (انجام معامله تجاری) و معتبر بودن متعهد پرداخت دین، اطمینان کامل حاصل گردد.

بانکها با تنزیل اسناد بازرگانی، مبلغی کمتر از مبلغ اسمی که در متن سفته و برات نوشته شده و حاکی از میزان دین متعهد است به واگذارنده اسناد می پردازند. این گونه اسناد جزء دارایی های بانک محسوب می شوند.

بروات خریداری بانک بر دو نوعند:

الف - خرید دین محلی: سفته و براتی را که محل متعهد یا براتگیر همان محل واگذارنده باشد و بانک به علت صحت معامله آن را خریداری نماید.

ب - خرید دین عهده شهرستانها: سفته و براتی است که محل واگذارنده و محل متعهد یا براتگیر در دو شهر مختلف باشد و بانک آنرا خریداری نماید. چنین براتی در شهرستان محل وصول و تحت سرفصل (دریافتی از شهرستانها - خریداری آنها) نگهداری می شود.

بخش دوم : مسئولیت امضا کنندگان برات و سفته

کلیه کسانی که برات یا سفته را به هر عنوان امضا نموده‌اند، در مقابل دارنده برات یا سفته مسئولیت تضامنی دارند و در صورت عدم پرداخت برات در سررسید، دارنده برات می‌تواند بدون رعایت تقدم و تأخر به هر کدام از آن‌ها که بخواهد برای وصول وجه برات مراجعه نماید، دارنده برات می‌تواند به هر یک از پشت نویسان یا به چند نفر یا به تمام آن‌ها یا به براتکش (در سفته به متعهد) منفرداً یا مجتمعاً رجوع نماید لذا باید توجه نمود پشت نویسی فقط یک انتقال طلب ساده نیست بلکه با عمل پشت نویسی پرداخت وجه برات تضمین می‌شود. ضمناً دارنده برات می‌تواند در صورتی که وجه برات در سررسید وصول نشود، علاوه بر مبلغ اسمی برات خساراتی را که برای برات متحمل شده است از هر یک از امضا کنندگان برات یا سفته مطالبه نماید. (ماده ۲۴۹ ق.ت)

انواع ظهر نویسی (پشت نویسی):

۱- **ظهر نویسی جهت انتقال:** یعنی کلیه حقوق ناشی از برات را به دیگران منتقل کردن، به عبارت دیگر واگذاری برات به دیگری است. (ماده ۲۴۵ ق.ت)

۲- **پشت نویسی به عنوان وکالت:** یعنی دارنده برات یا سفته شخصی را به عنوان وکیل برای وصول وجه بروات خود معین می‌کند.

مثلاً برواتی که توسط دارنده برات برای وصول به بانک واگذار می‌شود، به عنوان وکالت به بانک پشت نویسی می‌شود. یعنی دارنده برات بانک را وکیل خود نموده تا وجه برات را وصول نماید. (ماده ۲۴۷ ق.ت) در این حالت پس از فوت موکل، وکیل معزول نخواهد شد بلکه بانک نسبت به وصول وجه بروات اقدام و چنانچه بروات فوق با درخواست باشد. به علت عدم وصول، وخواست نامه را تهیه و برای ورثه مربوط ارسال خواهد نمود و در صورتی که وراث متوفی صغیر باشند، وخواست نامه مزبور را به اداره قیمومت یا سرپرستی ارسال خواهد داشت.

۳- **پشت نویسی به عنوان وثیقه:** برات چون دارای ارزش مالی است ممکن است به وسیله دارنده آن برای تحصیل اعتبار یا اخذ تسهیلات به وثیقه گذاشته شود. معمولاً براتی که در بانک به وثیقه گذاشته می‌شود از طرف دارنده آن پشت نویسی سفید می‌گردد، واگذارنده برات به امضا ظهر برات اکتفا می‌کند.

۴- **پشت نویسی به عنوان تضمین پرداخت (جیرو):** چنانچه طلبکار بخواهد علاوه بر متعهد برات، اشخاص دیگری به عنوان ضامن، مبلغ سفته یا برات را تضمین نمایند، از آنان می‌خواهد که ظهر اسناد مذکور را امضا نمایند.

فصل سوم - چک

بخش اول: تعریف و شرایط صدور چک

۱- تعریف چک:

چک نوشته‌ای است که به موجب آن صادرکننده وجوهی را که نزد محال علیه می باشد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می نماید. «ماده ۳۱۰ قانون تجارت»

بنابر این تعریف، چک سند انتقال وجه است و در هر چک، حداقل سه نفر وجود دارند، کسی که چک صادر می کند، کسی که چک عهده او صادر می شود، یعنی در نزد او مقداری وجه موجود است (بانک) و بالاخره کسی که وجه چک را دریافت می نماید. (ذینفع)

با قبول این تعریف قانونی، می توان گفت که فرم مخصوصی برای نوشتن (چک) لازم نبوده و با هرگونه تقاضای کتبی که دارنده حساب (صادر کننده چک) از نگهدارنده وجه (بانک) برای انتقال و پرداخت وجه نماید، قابل قبول است. ولی می توان این موضوع را با این توضیح رد نمود که چون بانک به هنگام گشایش حساب جاری و قبول وجه از شخص، وسیله انتقال خاصی بر طبق قرارداد حساب جاری که همان اوراق چک باشد به بازکننده حساب می سپارد یعنی بین طرفین مقرر می شود که استرداد و انتقال وجه (به طور خاص) نیز به وسیله همان اوراق (دسته چک) که بانکها در اختیار مشتریان برای انتقال و بازپرداخت وجه گذارند «دارندگان حساب باید دسته چک‌هایی را که از طرف بانک به آنها داده می شود حفظ کنند...» و در قانون مالیات‌های مستقیم هم ابطال مبلغ معین تمبر دارایی را قبل از تحویل دسته چک از طرف بانک بر روی هر برگ چک تاکید نموده است. پس چک (اوراق تهیه شده در بانک) تنها وسیله انتقال وجه است خواه دریافت کننده وجه صاحب حساب باشد یا هر شخص دیگری که ذینفع وجه چک است.

با توضیحی که داده شد بهتر است چک را بدین نحو تعریف نماییم که: چک وسیله استرداد و انتقال وجوه تودیع شده یا استفاده از اعتبار مصوب و موجود در یکی از بانک‌های قانونی است که معمولاً با استفاده از برگ‌های ویژه‌ای که بانک محال علیه قبلاً در اختیار دارندگان حساب جاری گذارده‌اند، بعمل می آید.

۲- شرایط صوری چک:

بنا به عرف بانکداری و قوانین جاری ناظر بر عملیات بانکداری، اگر از ابعاد چک بگذریم، دسته چک‌ها معمولاً ۲۵

برگ یا ۵۰ برگ و گاهی ممکن است بیشتر یا کمتر باشد و چه بسا مشتری، بار اول برای آزمایش، فقط چند برگ چک دریافت نماید.

«برای شروع کار، دسته چک ده برگی در اختیارش قرار می‌دهند» اخیراً بانک‌ها دسته چک جدیدی به نام دسته چک کاربن‌دار ارائه نموده‌اند.

اوراق دسته چک از یک برگ اصلی و یک برگ رونوشت به صورت ۵۰ برگی و ۱۰۰ برگی تهیه شده است که صادر کننده چک همواره دارای اطلاعات کافی نسبت به ذینفع چک خواهد بود لیکن رونوشت از لحاظ دریافت وجه فاقد هر گونه اعتباری می‌باشد. با توجه به شرایط قانونی، چک باید دارای ویژگی‌هایی به شرح ذیل باشد:

- ۱- ذکر کد کلمه چک در متن هر برگ و الصاق تمبر مالیاتی یا چاپ آن روی چک.
- ۲- ذکر محل صدور چک به لحاظ حقوق دارنده چک نسبت به مسئولیت مدنی پشت نویسان جهت مرور زمان قانونی.
- ۳- تاریخ تنظیم یا صدور چک با حروف در گوشه سمت راست بالای چک نوشته شود.
- ۴- نام بانک محال علیه یا محلی که شعبه بانک در آنجا مستقر است در بالای چک قید گردد تا محل پرداخت وجه چک برای ذینفع مشخص و معین باشد.
- ۵- ذکر کد شعبه (شماره‌ای که بانک مربوط برای شناسایی شعبه خود تعیین می‌کند).
- ۶- برای بازدید چک‌ها و شمارش تعداد برگ آن‌ها به هنگام تحویل، هر برگ چک دارای شماره ردیف و سری مختلفی است که در بالای چک با مرکب قرمز چاپ می‌شود.
- ۷- ذکر مبلغ چک در دو محل (یکی با حروف و دیگری با عدد) با قید واحد پول (ریال یا تومان)
- ۸- پس از کلمات (در وجه) یا (حواله کرد) که در متن چک چاپ می‌شود، نام گیرنده وجه (شخص معین یا حامل) نوشته شود.
- ۹- در روی هر برگ چک نام و نام خانوادگی دارنده حساب از طرف بانک ثبت شده باشد.
- ۱۰- در قسمت پایین چک شماره حساب جاری دارنده حساب که برای یافتن کارت صاحب حساب و همچنین کارت نمونه امضا لازم است قید شده باشد.
- ۱۱- امضا صادرکننده چک مشخص و با نمونه آن قابل تطبیق باشد.

بخش دوم: ویژگی‌های چک

۱- شرایط صحت چک:

ماده ۳۱۱ قانون تجارت: «در چک باید محل و تاریخ صدور قید شده و به امضا صادر کننده برسد. پرداخت وجه چک نباید وعده داشته باشد» پس محل صدور و تاریخ صدور و امضا صادر کننده و همچنین به رویت بودن چک از شرایط اساسی چک است. اما قبول ماهیت صدور چک یعنی استرداد وجه (پرداخت وجه چک نباید...) خود نشان دهنده لزوم ذکر مبلغ در چک می‌باشد.

اکنون می‌توان شرایط صحت چک را به شکل ذیل خلاصه کرد:

۱- محل صدور
۲- تاریخ صدور
۳- امضا صادر کننده چک
۴- مبلغ چک

پس با فقدان هر یک از شرایط و مندرجات فوق، چک صادره فاقد ارزش قانونی است و از طرف بانک به علت فقدان شرایط صحت برگشت می‌شود.

الف - محل صدور: امکان دارد محل صدور چک با محل پرداخت وجه آن، یا یکی باشد یا متفاوت. لذا در قانون تجارت بعد مسافت از محل صدور چک تا محل پرداخت آن در نظر گرفته شده است. در ماده ۳۱۵ می‌گوید: «اگر چک در همان مکانی که صادر شده است باید تأدیه گردد، دارنده چک باید در ظرف پانزده روز از تاریخ صدور، وجه آن را مطالبه کند و اگر از یک نقطه به نقطه دیگر ایران صادر شده باشد باید در ظرف چهل و پنج روز از تاریخ صدور چک مطالبه شود...» و در ماده ۳۱۷ «...چک‌هایی که در خارج از کشور صادر شده و باید در ایران پرداخته شود ... مهلتی که دارنده چک می‌تواند وجه چک را مطالبه کند چهار ماه از تاریخ صدور است.»

اما این قسمت از قانون تجارت ظاهراً با ماده ۱۱ قانون صدور چک مصوب شهریورماه سال ۱۳۸۲ «...دارنده چک تا شش ماه از تاریخ مندرج در چک برای وصول آن به بانک مراجعه نکند ... حق شکایت کیفری نخواهد داشت» تباین دارد، در حالی که عدم رعایت مدت مذکور در ماده ۱۱ قانون صدور چک «حق شکایت کیفری را از دارنده چک سلب می‌نماید. اما لحاظ مواعد مذکور در قانون تجارت حفظ حقوق دارنده چک است علیه ظهرویسان که متضامناً مسئول

پرداخت وجه چک هستند (ماده ۳۱۵ ق.ت) «... اگر دارنده چک در ظرف مواعد مذکور در این ماده پرداخت وجه آن را مطالبه نکند دیگر دعوی او بر علیه ظهرنویس مسموع نخواهد بود و اگر وجه چک به سببی که مربوط به محال علیه است از بین برود چک بر علیه صادر کننده نیز در محکمه مسموع نیست حتی در ماده ۲۰ قانون صدور چک آمده- است: «مسئولیت مدنی پشت نویسان چک طبق قوانین و مقررات مربوط کماکان به قوت خود باقی است» پس عدم رعایت ذکر «محل صدور» چک موجب می شود که محل پرداخت وجه چک همان محل صدور چک محسوب شود.

نکته: عدم رعایت این اصل (محل صدور) موجب لغو امتیازات دارنده چک است.

ب- تاریخ صدور و تاریخ مندرج: در ماده ۳ قانون صدور چک (مصوب شهریورماه ۱۳۸۲) نوشته شده است: صادر کننده چک باید در تاریخ مندرج در آن، معادل مبلغ مذکور در بانک محال علیه، وجه نقد داشته باشد ...»

ذکر تاریخ مندرج و تغییر تاریخ صدور به تاریخ مندرج تأیید ضمنی صدور چک وعده دار است که در سررسید چک، (تاریخ مندرج) صادر کننده ملزم است در حساب جاری خود معادل مبلغ مذکور در بانک محال علیه وجه نقد داشته باشد. بنابراین تاریخ صدور و تاریخ مندرج قابل انطباق قانونی نیست و می توان ماده ۳ مکرر همان قانون را برای تأیید پذیرفت «چک فقط در تاریخ مندرج در آن یا پس از تاریخ مذکور قابل وصول از بانک خواهد بود» اما صدور این گونه چک ها تا قبل از تاریخ مندرج مشمول قانون صدور چک نخواهد شد مگر «چک هایی که تاریخ مؤخر از زمان تحریر است چون تاریخ استفاده همان تاریخی است که در آن قید شده و تحریر چک در زمان مقدم بر تاریخ پرداخت، آن را از صورت چک خارج نمی کند. این اوراق چک محسوب می شود و صادر کننده مشمول مقررات قانون چک خواهد بود.» رأی هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۲۶۱۴-۲۷/۱۰/۱۸

چک وعده دار: فرق است بین تاریخ صدور و وعده چک. هرگاه تاریخ صدور یا تاریخ مندرج که معمولاً در گوشه سمت راست بالای چک نوشته می شود مربوط به آینده باشد، چک وعده دار خواهد بود. صادر کننده چک باید در تاریخ مندرج در چک به میزان مبلغ چک در حساب مربوط موجودی داشته باشد.

اما اگر تاریخ صدور چک صحیح باشد ولی در متن چک برای پرداخت وجه چک وعده معین کرده باشند بر طبق قسمت مؤخر ماده ۳ قانون صدور چک (مصوب شهریورماه سال ۱۳۸۲): «هرگاه در متن چک شرطی برای پرداخت ذکر شده باشد بانک به آن شرط ترتیب اثر نخواهد داد»

پ - امضا صادرکننده چک: در قانون تجارت تصریح به امضا صادرکننده چک شده و این امضا باید برابر با همان امضایی باشد که در کارت حساب جاری نزد محال علیه (بانک) معرفی شده و در واقع معرف صادرکننده چک به بانک است. امضا چک اثر قطعی قانونی به آن می‌دهد زیرا فقدان امضا با وجود تمام مندرجات (محل صدور تاریخ صدور و مبلغ چک) به هیچ‌وجه تعهد و الزامی برای صادرکننده چک ایجاد نمی‌کند.

ماده ۴ قانون صدور چک: «...باید مطابقت امضا صادر کننده با نمونه امضا موجود در بانک (در حدود عرف بانکداری) و یا عدم مطابقت آن از طرف بانک تصدیق شود.»

در استفاده از مهر بجای امضا می‌شود گفت که چون در قانون به صراحت آمده است که «...به امضا صادرکننده برسد» تقریباً می‌توان بکار بردن مهر را مکمل امضا یا یکی از علائم قراردادی بین بانک و دارنده حساب دانست. لذا توصیه می‌شود که در موقع بکارگیری مهر در پای چک حتماً صادرکننده چک، امضا هم کرده باشد چون تنها بکارگیری مهر به جای امضا مجاز نمی‌باشد. (به استثنا معلولان و روشندان)

ت - مبلغ چک: در ماده ۳۱۱ قانون تجارت که شرایط اصلی و صحت چک ذکر شده، اشاره‌ای به قید مبلغ در چک نکرده است، جز آنکه «... پرداخت وجه نباید وعده داشته باشد...» و یا ماده ۳۱۳ که «وجه چک باید به محض ارائه کارسازی شود» و با توجه به نفس و ماهیت صدور چک و مستفاد از ماده ۳۱۰ قانون تجارت که استرداد یا انتقال تمام یا قسمتی از پول نزد محال علیه است و همچنین به اعتبار مواد قانونی مربوط به برات، سفته قید مبلغ در چک الزامی است. زیرا قید مبلغ ناظر بر تصمیم صادر کننده چک نسبت به انتقال یا استرداد مقداری وجه است. نوشتن مبلغ به عدد و حروف رویه و دستورالعمل کلیه بانک‌ها است زیرا نوشتن به دو صورت حتی‌الامکان از بروز اشتباه جلوگیری می‌کند و اختلاف ناشی از نوشتن ارقام مبلغ چک به حروف و عدد موجب برگشت چک با ذکر علت خواهد شد. در مورد اختلاف بین ارقام عددی و حروفی اگر ذینفع چک مبلغ کمتر را قبول کند، با توجه به اینکه پرداخت وجه کمتر به زیان صادر کننده چک نخواهد بود، می‌توان با پشت نویسی دارنده چک، مبلغ کمتر را پرداخت نمود ولی بانک مخیر به قبول یا رد چک می‌باشد.

۲- محل (نقدی یا اعتبار قابل استفاده):

صادر کننده چک باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محل علیه محل (نقد یا اعتبار قابل استفاده) داشته باشد و نباید تمام یا قسمتی از وجهی را که به اعتبار آن چک صادر کرده، به صورتی از بانک خارج نماید یا دستور عدم پرداخت وجه چک را بدون توجیه قانونی بدهد.

در ماده ۳ قانون صدور چک مصوب شهریورماه ۱۳۸۲ «... اعتبار قابل استفاده» که در ماده ۳ سابق وجود داشت به علت ربوی بودن آن از سیستم بانکداری بدون ربا حذف شده است.

بخش سوم: آثار حقوقی چک

۱- چک سند لازم الاجرا است:

ماده دوم قانون صدور چک مورخ ۲/۶/۱۳۸۲ «چک‌های صادر عهده بانک‌هایی که طبق قوانین ایران در داخل کشور دایر شده یا می‌شوند همچنین شعب آن‌ها در خارج از کشور در حکم اسناد لازم الاجرا است...»

و به استناد ماده ۹۲ قانون ثبت: «مدلول کلیه اسناد راجع به دیون و سایر اموال منقول بدون احتیاج حکمی از محاکم عالییه لازم الاجرا است...» و «اجرای ثبت در صورتی دستور اجرا صادر می‌کند که مطابقت امضای چک با نمونه امضای صادرکننده در بانک از طرف بانک گواهی شده باشد»
بنابراین دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه به علت نبودن محل یا به هر علت دیگری که منتهی به برگشت چک و عدم پرداخت گردد، می‌تواند طبق قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به اجرای اسناد رسمی و با رعایت نکات زیر اقدام نماید.

۱- چک عهده بانک‌هایی باشد که بر طبق قوانین بانکی ایران تشکیل شده باشند. (تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)

۲- امضای صادرکننده چک از طرف بانک گواهی شده باشد.

۳- گواهی‌نامه‌های مذکور در ماده ۴ یا ماده ۵ همراه چک به اجرای ثبت ارائه شود. از اجرای ثبت درخواست نماید نسبت به صدور اجراییه علیه صادر کننده چک اقدام و تمام وجه چک (ماده ۴ ق.ص) یا باقیمانده آن را (ماده ۵ ق.ص) دریافت دارد.

۴- مسئولیت مدنی:

ماده ۳۱۴ قانون تجارت «...مقررات این قانون از ضمانت صادرکننده و ظهرنویس‌ها و اعتراض و اقامه دعوی و ضمان و مفقود شدن راجع به بروات شامل چک نیز خواهد بود.» بنابراین و به استناد ماده ۲۴۹ قانون تجارت «...ظهرنویس‌ها در مقابل دارنده برات مسئولیت تضامنی دارند.»

پس مسئولیت تضامنی پشت نویسان در مورد چک نیز صادق است و دارنده چک می‌تواند «در صورت عدم تأدیه و اعتراض ... به هر کدام از آن‌ها که بخواهد منفرداً یا به چند نفر یا به تمام آن‌ها مجتمعاً رجوع نماید» و همین حق را هر یک از ظهرنویسان نسبت به ظهرنویس‌های ماقبل خود دارد و اقامه دعوی علیه یک یا چند نفر از مسئولین موجب اسقاط حق رجوع به سایر مسئولین نیست و اقامه کننده دعوی ملزم نیست ترتیب ظهرنویسی را از حیث تاریخ رعایت کند.

اما مدت مسئولیت مدنی پشت نویسان چک، بر طبق مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ قانون تجارت که در ماده ۲۰ قانون صدور چک مصوب شهریورماه ۱۳۸۲ نیز تأیید شده عبارتست از:

- الف) اگر صدور چک و تأدیه وجه آن در یک محل یا شهر باشد، پانزده روز.
- ب) اگر صدور چک و تأدیه وجه آن در دو شهر (یک کشور) باشد، ۴۵ روز.
- ج) اگر صدور چک و تأدیه وجه آن در دو کشور باشد، ۴ ماه تمام.